

วิจารณ์หนังสือ

ประเทศไทย : มูลเหตุแห่งการปกครองโดยทหาร
(Thailand: Origins of Military Rule)

เดวิด เอลเลียต (David Elliot) แต่ง ส. มัลคอล์ม คาลด์เวล (Malcolm Caldwell) เขียนบทนำสำนักพิมพ์ Zed Press กรุงลอนดอน, ก.ศ. ๑๙๗๘ ๑๕๐ หน้า (รวมทั้งดรรชนีค้นเรื่อง บรรณานุกรม ภาคผนวก แผนที่ประเทศไทยและตารางประกอบ) ราคา ๑๕๐ บาท (ศึกษิตสยาม)

สำนักพิมพ์ Zed Press ซึ่งมุ่งพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับประเทศกลุ่มโลกที่สามโดยเฉพาะ เพิ่งจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้เสร็จโดยจัดอยู่ในชุดที่เกี่ยวกับเอเชีย สำนักพิมพ์เขียนโฆษณาไว้ในปกหลังอย่างน่าสนใจว่า *เดวิด เอลเลียต* ผู้เขียนพยายามจะอธิบายตามหลักวิชาการอย่างไม่อ้อมค้อมว่า เหตุใดคณะทหารจึงมีอำนาจในการปกครองประเทศไทยเกือบตลอดเวลาหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ (ก.ศ. ๑๙๓๒)? เหตุใดคณะทหารจึงยินยอมให้สหรัฐส่งทหารจำนวนมากมาประจำในประเทศ? เหตุใดสงครามกองโจรจึงขยายตัวมากขึ้น?

ความจริง สำนักพิมพ์ไม่จำเป็นต้องเขียนชักชวนเลย เพราะลำพังชื่อเรื่องก็น่าจะเรียกร้องความสนใจของนักอ่านและนักวิชาการได้ไม่น้อยทีเดียว หนังสือเล่มนี้เป็นงานวิเคราะห์วิวัฒนาการทางการปกครอง เศรษฐกิจและสังคมไทยโดยอาศัยทฤษฎีมาร์กซ์ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ในอีกแง่มุมหนึ่ง ซึ่งน่าจะให้แนวคิดและความเข้าใจแก่ผู้ที่สนใจได้บ้าง ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่าการศึกษาเกี่ยวกับประเทศไทยในแง่มุมต่างๆ เป็นสิ่งจำเป็นเพราะจะทำให้การศึกษาทำได้รอบคอบและลึกซึ้งมากขึ้น

ผู้เขียน *เดวิด เอลเลียต* เป็นนักสังคมวิทยาอเมริกันหัวก้าวหน้า ปัจจุบันเป็นอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยโอเรกอน สหรัฐฯ ผู้เขียนอุทิศหนังสือเล่มนี้ให้แก่เกษตรกรและผู้ใช้แรงงานในประเทศไทย

หนังสือเล่มนี้เป็นส่วนหนึ่งของผลงานค้นคว้าของผู้เขียน ณ สถาบันสังคมศึกษา ประเทศเนเธอร์แลนด์ โดยผู้เขียนเคยเดินทางมาประเทศไทยเพื่อรวบรวมข้อมูลและในระหว่างการเขียนนั้นต้องทบทวนแก้ไขหลายครั้งเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทยด้วยเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ และ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๒๐

ผู้เขียนค่านำเป็นศาสตราจารย์ผู้มีชื่อเสียงชื่อ *มัลคอล์ม คาลด์เวล* ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเอเชียและแอฟริกาประจำมหาวิทยาลัยลอนดอน ประเทศอังกฤษ ศ. คาลด์เวลผู้นี้ตกเป็นข่าวใหญ่เมื่อไม่นานมานี้ กล่าวคือถูกคนร้ายบุกเข้าไปยิงถึงแก่กรรมในกรุงพนมเปญ เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๒๑ ในขณะที่อยู่ในระหว่างการเยือนกัมพูชาตามคำเชิญของรัฐบาลพอลพต

บทนำของ ศ. มัลคอล์ม ผู้ล่วงลับ เพิ่มคุณค่าทางวิชาการให้แก่หนังสือเล่มนี้เป็นอย่างมาก โดย ศ. มัลคอล์มได้สรุปเหตุผลว่าไทยเป็นประเทศหนึ่งในกลุ่มโลกที่สามที่น่าสนใจศึกษามากเนื่องจากไทยเป็นประเทศเดียวในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ที่เผชิญหน้าลัทธิจักรวรรดินิยมโดยไม่ตกเป็นอาณานิคมและในปัจจุบันเป็นประเทศแนวหน้าในการเผชิญหน้ากับขบวนการปลดแอกในเอเชีย ผู้เขียนบทนำยังได้สรุปวิวัฒนาการแห่งความผูกพันระหว่างสหรัฐกับไทยไว้อย่างน่าสนใจ (น. ๘-๒๕) และสรุปความเห็นที่ว่าถ้าไทยยอมเป็นฐานรองรับการปฏิบัติการของสหรัฐในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์อย่างใกล้ชิดต่อไป ไทยอาจเป็นเป้าที่ได้รับความอันตรายได้ในอนาคต

สำหรับข้อมูลที่มีเขียนใช้นั้น ผู้เขียนก็ออกตัวว่าค่อนข้างจำกัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลที่ปรากฏในภาษาต่างประเทศ ผู้เขียนใช้หลักฐานประเภททุติยภูมิ (secondary sources) เป็นส่วนใหญ่ มีการใช้หลักฐานปฐมภูมิ (primary sources) บ้างก็เฉพาะที่มีการแปลเป็นภาษาต่างประเทศเท่านั้น ผู้เขียนก็ตระหนักถึงข้อบกพร่องที่มีได้ใช้หลักฐานภาษาไทยอย่างเพียงพอ และหลักฐานปฐมภูมิที่ปรากฏในภาษาต่างประเทศนั้นก็ขาดความสมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลในด้านเศรษฐกิจและสังคม ฉะนั้น ผู้เขียนจึงออกตัวว่าข้อสรุปและข้อคิดเห็นในหนังสือเล่มนี้ไม่ควรจะถือเป็นข้อยุติแต่ประการใด อย่างไรก็ตามก็ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นความสามารถในการวิเคราะห์และการอธิบายเหตุผลตามลำดับชั้นอย่างน่าสนใจและเสนอประเด็นที่เห็นแนวคิดที่สมควรได้รับการถกเถียงต่อไป ในการวิเคราะห์และการเขียน ผู้เขียนใช้แนวความคิดและหลักการของลัทธิมาร์กซ์ทั้งแบบดั้งเดิมและแนวความคิดในปัจจุบันเป็นหลักในการวิเคราะห์ ซึ่งผู้เขียนเองเกรงว่าผู้อ่านจะไม่คุ้นเคยจึงได้จัดพิมพ์ไว้เป็นการเฉพาะในภาคผนวก A ฉะนั้นผู้อ่านควรจะอ่านภาคผนวก A เสียก่อนที่จะอ่านเนื้อเรื่อง

หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น ๔ บทใหญ่ โดยมีภาคผนวกบรรณานุกรม วรรณคดีสั้นเรื่อง แผนที่ประเทศไทยและตารางสถิติรวม ๒๑ ตาราง

บทที่ ๑ ว่าด้วย “เศรษฐกิจไทยที่ขึ้นอยู่กับข้าว: แบบแผนการผลิตของเอเชีย”

บทที่ ๒ ว่าด้วย “การ ค่อยพัฒนาในระยะแรก: สมัยก่อนทหารจะมีอำนาจ”

บทที่ ๓ ว่าด้วย “จากราชาธิปไตยสู่เสนาธิปไตย: การมีอำนาจเหนือเศรษฐกิจที่ขึ้นอยู่กับข้าว”

บทที่ ๔ ว่าด้วย “การต่อสู้ทางชนชั้นและจักรวรรดินิยมอเมริกัน”

ผู้เขียนเริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ สังคมและการเมืองไทย โดยมีข้อสมมุติฐานว่า แม้ไทยจะสามารถรักษาเอกราชไว้ได้ในสมัยล่าอาณานิคมแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศ สภาพที่ยังคงเป็นประเทศกึ่งพัฒนาที่แหละที่เอื้ออำนวยต่อการที่ทหารจะเข้ากุมอำนาจการบริหารประเทศ ในบทแรกผู้เขียนจึงพยายามอธิบายวิวัฒนาการทางการเมืองของไทยตั้งแต่สมัยแรกๆ ผู้เขียนมีความเชื่อว่าวิวัฒนาการทางเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดวิวัฒนาการทางการเมืองและสังคม ผู้เขียนค้นพบว่า การที่พระมหากษัตริย์ในทางทฤษฎีเป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมด ตลอดจนการเก็บภาษีผลผลิต (in kind) จากผลผลิตส่วนเกินที่มีเพียงเล็กน้อย (small surplus) เกษตรกรนอกจากจะเสียภาษีแล้วยังถูกเกณฑ์แรงงานอีกด้วย ฉะนั้น เกษตรกรจึงมีความสนใจ หรือมีความสามารถที่จะทำการผลิตอย่างจำกัด ผลผลิตส่วนเกินที่เหลือกินเหลือใช้จึงมีอยู่จำกัด การสะสมทุนจึงเกิดขึ้นได้ยาก ผลก็คือการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมจึงทำเนิ่นไปอย่างเชื่องช้าแต่การขยายตัวทางการค้าในสมัยปลายอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ กระตุ้นให้เกิดความขยายตัวทางการผลิต ก่อให้เกิดมีการสะสมทุนเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะในหมู่พ่อค้าคนกลางซึ่งเป็นชาวจีน ส่วนชนชั้นปกครองยังคงพอใจกับการเก็บภาษีที่ได้รับเพิ่มขึ้นจากการขยายการผลิตและการค้า แต่แนวโน้มของการขยายตัวดังกล่าวก็ถูกทำลายอย่างน่าเสียดายด้วย สนธิสัญญาบาวริง ซึ่งไทยทำกับอังกฤษใน พ.ศ. ๒๓๘๘ (ค.ศ. ๑๘๔๕) ผู้เขียนจึงสรุปไว้ในบทแรกว่า เศรษฐกิจและสังคมไทยไม่มีโอกาสที่จะพัฒนาสู่ขั้นตอนทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมก่อนสมัยลัทธิจักรวรรดินิยมได้เลย ฉะนั้นเมื่อลัทธิจักรวรรดินิยมแผ่ขยายเข้ามาโดยฉับพลันจึงเป็นการบีบบังคับให้ไทยต้องปรับตัวอย่างเร่งด่วน ผลก็คือไทยก้าวไปสู่ขั้นตอนการผลิตแบบทุนนิยมกึ่งพัฒนาโดยไม่รู้ตัว (underdeveloped

capitalist mode of production) ซึ่งผู้เขียนอธิบายขั้นตอนของการปรับตัวอย่างรีบเร่งดังกล่าวในบทที่สองว่า สหัตถ์สัญญาบาวริงมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ข้าวเป็นสินค้าที่มีความต้องการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดการขยายเนื้อที่เพาะปลูกข้าวซึ่งเริ่มในภาคกลาง ก่อนแล้วขยายสู่ภูมิภาคอื่นในภายหลัง ในขณะที่การขยายเนื้อที่เพาะปลูกข้าวเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่ผลผลิตข้าวต่อไร่กลับตกต่ำลง เนื่องจากเนื้อที่เพาะปลูกใหม่่อุ่มสมบูรณ์น้อยกว่าเนื้อที่เพาะปลูกเดิม ในขณะเดียวกันชาวไร่มีบทบาทมากขึ้นในฐานะแรงงานรับจ้างและพ่อค้าคนกลาง เกษตรกรพึ่งพ่อค้าคนกลางในการซื้อขายผลผลิตมากขึ้น ตลอดจนซื้อสินค้าที่พ่อค้าคนกลางนำมาขายมากขึ้น ทำให้ความสามารถในการพึ่งตนเองของเกษตรกรลดลงเรื่อยๆ ในขณะเดียวกันที่นาที่ถูกรแบ่งซอยเป็นผืนเล็กมากขึ้นจากการที่ประชากรเพิ่มขึ้นรวดเร็ว ซึ่งมีผลให้มีการแบ่งที่ดินและเกษตรกรกลายเป็นผู้เช่าที่นามากขึ้น สาเหตุประการสำคัญอีกประการหนึ่งสืบเนื่องมาจากการออกกฎหมายในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ใน พ.ศ. ๒๔๔๔ ให้ยกเลิกฐานะการเป็นเจ้าของที่ดินออกจากผู้ใช้ที่นา (น. ๖๘) ซึ่งมีผลให้เกษตรกรที่สมัครใจเช่าที่นามากกว่าจะบุกเบิกใหม่มีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

นอกจากนั้น ผู้เขียนมีความเห็นว่าการปฏิรูประบบราชการระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๕ ถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้นมิได้แต่ต้องโครงสร้างการปกครองแต่ประการใด แต่เป็นการจัดรูปแบบกลุ่มผู้มีอำนาจเสียใหม่ เป็นผลให้กลุ่มข้าราชการมีอำนาจมั่นคงขึ้นจนกระทบกระเทือนชนชั้นศักดินาเก่า การปฏิรูปกลับกลายเป็นผลเสียแก่ชนชั้นศักดินาเก่าก่อให้เกิดความไม่พอใจมากขึ้น ในขณะเดียวกันข้าราชการชั้นผู้น้อย โดยเฉพาะทหารหนุ่มที่จบการศึกษาจากเยอรมันก็ไม่พอใจ วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจเนื่องจากเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกก็เป็นสาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งในการก่อให้เกิดการ

แสแห่งความไม่พอใจ ในขณะเดียวกันอำนาจรัฐที่ควบคุมชนชั้นที่เกิดขึ้นใหม่ ก็ชนชั้นนายทุน-นายหน้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวซีฟและบางส่วนของชนชั้นผู้ดีเก่า ถัดกันน้อยลงเป็นลำดับ ชนชั้นใหม่นี้ควบคุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับการจำแนกแจกจ่ายและแลกเปลี่ยนสินค้า และการเป็นตัวแทนหรือนายหน้าของประเทศทุนนิยมตะวันตก (น. ๗๘) สิ่งสำคัญก็คือ แนวความคิดของคนกลุ่มนี้ที่อาจเรียกได้ว่า “นายทุนน้อย” (petite bourgeoisie) สนับสนุนการนิคมนาเศรษฐกิจตามระบบทุนนิยมโลกซึ่งตนมีผลประโยชน์ผูกพันอยู่ และชักนำให้ไทยกลายเป็นประเทศทุนนิยมแบบค่อยพัฒนาในที่สุด ในขณะที่กลุ่มข้าราชการพลเรือนและทหารมัวแต่สนใจแต่การแสวงหาอำนาจการปกครองแบบรวมศูนย์มากกว่าที่จะเข้ายุ่งเกี่ยวโดยตรงทางเศรษฐกิจ ช่องว่างที่เกิดขึ้นจากมูลเหตุดังกล่าวประกอบด้วยช่องว่างทางเศรษฐกิจที่เป็นผลกระทบจากสหัตถ์สัญญาบาวริงซึ่งทำลายอำนาจผูกขาดทางเศรษฐกิจของรัฐบาล ทำให้ชาวนาคนกลางที่ทำหน้าที่ซื้อขายสินค้าและเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวจีนและพ่อค้าชาวดัตช์ตะวันตกเข้าทำหน้าที่ดังกล่าว ผลก็คือเศรษฐกิจไทยในด้านการค้าและการลงทุนมีวิวัฒนาการเป็นแบบทุนนิยมมากขึ้น ในขณะที่การผลิตทางเกษตรกรรมซึ่งถูกทอดทิ้งให้ล้าหลังคงทำการผลิตแบบล้าสมัยเช่นเดิม เกิดเป็นความแตกต่างที่เป็นลักษณะแห่งการถดถอยพัฒนาอย่างเห็นได้ชัด

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ มีผลที่สำคัญประการหนึ่งทำให้กลุ่มข้าราชการทหาร-พลเรือนมีอำนาจเหนือ “นายทุนน้อย” หรือชนชั้นกลางระดับล่าง และชนชั้นกลางอื่นๆ ทั้งหมด และในขณะเดียวกันก็พยายามที่จะสร้างความสัมพันธ์กับชนชั้นศักดินาเก่า ซึ่งจะนำไปสู่การมีอำนาจของกลุ่มทหารในที่สุด

ในบทที่สาม ผู้เขียนเสนอข้อสมมุติฐานว่าชนชั้นศักดินาเป็นผู้สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ใน พ.ศ. ๒๕๑๕ และการปกครองแบบเสรีไทย
รัฐบาลเสรีไทยไม่สนใจที่จะปรับปรุงระบบการ
ชลประทานมากนักและให้ความสำคัญแก่ระบบการชล-
ประทานน้อยกว่ารัฐบาลสมัยราชาธิปไตยด้วยซ้ำไป
กล่าวคือระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๑ ถึง พ.ศ. ๒๔๙๓ เนื้อที่
เพาะปลูกในเขตชลประทานลดน้อยลงจากหนึ่งในห้า
ของเนื้อที่เพาะปลูกทั้งหมด เหลือเพียงเศษหนึ่งส่วน-
เก้าเท่านั้น ซึ่งหมายความว่า การขยายเนื้อที่เพาะปลูก
มิได้ติดตามด้วยการขยายระบบชลประทานในอัตราที่
ทัดเทียมกัน ผลก็คือผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ลดต่ำลงเรื่อยๆ
หลัง พ.ศ. ๒๔๙๓ รัฐบาลเสรีไทยก็ยังคงให้ความสำคัญ
แก่การสร้างถนนและการก่อสร้างอื่น ๆ มากกว่า
ระบบการชลประทาน ผู้เขียนมีความเห็นว่ารัฐบาล
มักจะกำเหนิดนโยบายที่เป็นอุปสรรคต่อการขยายตัว
ของผลิตผลทางการเกษตรเสียเอง เช่น ในรอบ
ทศวรรษของ พ.ศ. ๒๔๙๐ ในขณะที่การผลิตข้าวมี
แนวโน้มสูงขึ้นเนื่องจากการนำดีบุกมาใช้และวิทยาการ
สมัยใหม่ และราคาในตลาดโลกก็สูงขึ้น แต่รัฐบาล
กลับนำระบบค่าพรีเมียมหรือการเก็บภาษีข้าวที่ส่งเป็น
สินค้าออกและยังนำระบบโควตาเข้ามาใช้จำกัดการส่งออก
ออกอีกด้วย ทำให้เกษตรกรขาดแรงจูงใจที่จะมุ่งผลิต
ข้าวให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ในระยะเดียวกันรัฐบาล
ทหารสามารถคุมกลไกของรัฐได้อย่างมั่นคงและชนชั้น
นายทุนกับชนชั้นปกครองก็ร่วมมือกันในทางเศรษฐกิจ
โดยอาศัยกลไกรัฐดังกล่าวมีผลให้นายทุนสามารถควบคุม
ระบบการผลิตแบบทุนนิยมได้อย่างแท้จริง ทหาร
ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าสามารถควบคุมกลไกรัฐเพื่อประ-
โยชน์ของชนชั้นปกครองและนายทุนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในขณะเดียวกัน เกิดปัญหาชาวนาไร้ที่ทำกินมาก
ขึ้นและหันไปเป็นผู้ใช้แรงงานตามโรงงานอุตสาหกรรม
ซึ่งเกิดชนชั้นแรงงานขึ้นใน สังคมไทยเป็นชนชั้นที่ถูก
เอารัดเอาเปรียบก่อให้เกิดเป็นความขัดแย้งทางชนชั้น
ขึ้น ซึ่งอาจจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นในอนาคต

ในบทสุดท้าย ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่านับตั้งแต่คริสต์
ศตวรรษที่ ๑๙ จนถึงปัจจุบัน ประเทศไทยผ่านพ้น
วิกฤติการณ์สำคัญ ๆ ๓ ครั้งด้วยกันดังนี้

สมัยแรก สนธิสัญญาบาวริง มีผลให้ชนชั้นศักดินา
แยกตัวออกจากระบบการผลิตแบบตั้งเดิมมาผูกพันกับ
เศรษฐกิจโลกแบบทุนนิยมมากขึ้น

สมัยที่สอง หลัง พ.ศ. ๒๔๗๕ ทหารมีอำนาจ
แทนที่ชนชั้นศักดินาเก่าและควบคุมข้าราชการใกล้ชิด
ยิ่งขึ้น ทหารเข้าไปมีบทบาทในการควบคุมการผลิต
ในรูปของการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจและมีส่วนร่วมในการ
พัฒนาเศรษฐกิจแบบค่อยพัฒนา

สมัยที่สาม ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๓ ถึงปัจจุบัน
ชนชั้นปกครองรวมตัวกันภายใต้การนำของทหารและ
มีบทบาทร่วมกันในการลงทุนตามระบบเศรษฐกิจโลก
แบบทุนนิยม ซึ่งทำให้ความค่อยพัฒนายังคงอยู่ต่อไป

ผู้เขียนอธิบายว่าในการผ่านประสบการณ์ทั้งสาม
ขั้นตอนนี้กล่าวข้างต้น ประเทศไทยก้าวเข้าไปสู่ระบบ
เศรษฐกิจทุนนิยมค่อยพัฒนามากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งผู้เขียน
อธิบายว่าลักษณะทุนนิยมพัฒนานั้นคือ วิธีการ
พัฒนาประเทศตามแบบอย่างประเทศทุนนิยมที่เจริญ
ก้าวหน้า ซึ่งต้องอาศัยการลงทุนจำนวนมากจากการ
กู้ยืมต่างประเทศ การพัฒนาในรูปนี้ไม่สามารถแก้ไข
ปัญหาการว่างงานได้อย่างแท้จริง ในขณะที่สินค้าที่
ผลิตได้ก็ไม่อาจแข่งขันกับต่างประเทศได้ กำลังซื้อ
ของประชากรในประเทศก็อยู่ในระดับต่ำ เพราะ
เกษตรกรซึ่งเป็นชนส่วนใหญ่ของประเทศและมิได้รับ
ผลประโยชน์จากการพัฒนาประเทศแบบทุนนิยมค่อย
พัฒนาดังกล่าว ก็ยังคงยากจนและทำการผลิตแบบล้า
สมัยอยู่ ผลก็คือ ยิ่งพัฒนาช่องว่างทางรายได้ก็ยิ่งห่าง
มากขึ้นเช่นเดียวกับช่องว่างระหว่างประเทศค่อยพัฒนา
และประเทศที่พัฒนาแล้วที่ก็จะห่างออกไปเรื่อยๆ
เช่นกัน

ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่า การลงทุนภายในประเทศมิได้
มุ่งหมายที่จะใช้วัตถุดิบที่ผลิตในประเทศเท่าที่ควร คง

มีการส่งวัตถุดิบจากต่างประเทศเป็นจำนวนจะเห็นได้จากศูนย์การค้าที่เสียเปรียบเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จาก ๘๒๔ ล้านบาทใน พ.ศ. ๒๕๕๓ เป็น ๒๑,๘๒๘ ล้านบาทใน พ.ศ. ๒๕๖๘ (น. ๑๒๕) ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่าการสนับสนุนการลงทุนจากภายนอกประเทศมากเกินไป ทำให้ประเทศไทยเสียประโยชน์ในระยะยาวอย่างไม่มีที่สิ้นสุดเพราะสินค้าที่ผลิตได้ส่วนใหญ่ใช้บริโภคภายในประเทศมากกว่าที่จะส่งเป็นสินค้าออก ฉะนั้นภาวะส่วนใหญ่จึงตกแก่ประชาชนไทยที่จะต้องซื้อสินค้าที่อาจจะดีของคุณภาพแต่ราคาสูงกว่าที่ส่งจากต่างประเทศ นอกจากนี้การที่สหรัฐส่งกองทหารมาประจำในประเทศไทย ในช่วงเวลาเดียวกันส่งเสริมการลงทุนในกิจการประเภทให้บริการ เพราะสามารถได้กำไรในระยะสั้น จึงกระทบกระเทือนการลงทุนระยะยาวและการใช้จ่ายของทหารสหรัฐอย่างฟุ่มเฟือยมีผลต่อภาวะเงินเฟ้อภายในประเทศ ประมาณว่าค่าใช้จ่ายของทหารสหรัฐในยุคที่มีกำลังสูงสุดเท่ากับ ๔๐% ของมูลค่าสินค้าออกของประเทศในยุคเดียวกัน ส่วนใหญ่ใช้จ่ายไปเป็นค่าซื้อบริการและค่าจ้างต่าง ๆ

ผู้เขียนมีความเห็นว่าการถอนกำลังสหรัฐในเวียดนามและบางส่วนของประเทศไทยและการที่รัฐบาลจอมพล ถนอม กิตติขจร และจอมพล ประภาส จารุเสถียรไม่สามารถปรับตัวได้ทัน นำไปสู่การเสียอำนาจของรัฐบาลดังกล่าว เนื่องจากชนชั้นปกครองเห็นว่าเป็นรัฐบาลจอมพล ถนอม ไม่สามารถรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มตนได้อีกต่อไป แต่ในไม่ช้าชนชั้นปกครองก็ตระหนักว่าประชาธิปไตยก็ไม่อาจจะรักษาผลประโยชน์ของตนได้ จึงดำเนินการให้คณะทหารกลับเข้ามามีอำนาจอีกครั้งหนึ่งได้สำเร็จเมื่อ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ผู้เขียนเชื่อว่าการดำเนินการดังกล่าว มีการวางแผนล่วงหน้า (น. ๑๓๗) จึงจะเห็นว่าระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๖ ถึง ๒๕๑๙ ทหารพยายามไม่แสดงออกว่าสนับสนุนกลุ่มใดอย่างชัดแจ้ง ฉะนั้น เมื่อเกิดความวุ่นวายขึ้นก็สามารถอ้างได้ว่าเพื่อรักษาความสงบและพิทักษ์สถาบันสำคัญของชาติ

ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าเหตุการณ์ ๖ ต.ค. ๒๕๑๙ เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญเพราะนับเป็นครั้งแรกที่นักศึกษา

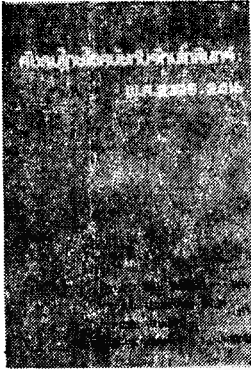
ปัญญาเข้าร่วมกับผู้ก่อการร้ายอย่างจริงจังเป็นครั้งแรก เหตุการณ์จะเกิดขึ้นหรือเลวลงขึ้นอยู่กับลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลทหารกับสหรัฐในอนาคต ถ้าสนิทสนมจนถึงขั้นนำกำลังทหาร สหรัฐกลับมาประจำอีก อาจจะเป็นชนวนให้เกิดการต่อสู้ด้วยอาวุธเต็มรูปแบบในวงกว้างขึ้นได้

ผู้เขียนสรุปความเห็นว่าการสามารถมีอำนาจในการปกครองได้เพราะสามารถสร้างสายสัมพันธ์กับชนชั้นปกครองและชนชั้นกลางอื่น ๆ จนสามารถมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ซึ่งทำให้สามารถรับประโยชน์จากการผูกพันกับสหรัฐได้มากจนยากที่จะยอมสลัดทิ้งได้ง่าย ๆ บัญหาที่เผชิญอยู่ในปัจจุบันคือจะคงความใกล้ชิดกับสหรัฐในลักษณะใดจึงจะเหมาะสมกับสถานการณ์รอบด้านในปัจจุบัน ซึ่งความสัมพันธ์อันดีกับประเทศเพื่อนบ้านเป็นสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทำอย่างไรจึงจะเกิดความ “พอดี” หรือความ “สมดุล” เป็นปัญหาสำคัญที่รัฐบาลจะต้องเผชิญ

กล่าวโดยสรุป หนังสือเล่มนี้แม้จะเป็นการวิเคราะห์สถานการณ์ในประเทศไทยจากทัศนะแบบมาร์กซ์ แต่เพียงด้านเดียว และหลักฐานที่ใช้ประกอบการวิเคราะห์ก็ค่อนข้างขาดความสมบูรณ์อยู่บ้างก็ตาม ผู้เขียนก็ได้แสดงให้เห็นความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลเท่าที่จะหาได้อย่างชวนติดตาม อย่างน้อย ๆ ทัศนะและประเด็นข้อคิดสำคัญ ๆ ที่ผู้เขียนชี้ให้เห็นก็เป็นประเด็นที่นำขบคิด ผู้วิจารณ์เชื่อว่านักอ่านและนักวิชาการ จะได้ประโยชน์จากการอ่านหนังสือเล่มนี้ โดยที่สามารถจะนำมาเปรียบเทียบกับความรู้และประสบการณ์ที่เป็นจริงของผู้อ่าน เพราะเหตุการณ์ส่วนใหญ่ที่ผู้เขียนวิเคราะห์นั้นส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในสมัยปัจจุบันหรือเป็นเหตุการณ์ที่ผู้อ่านส่วนมากพอจะทราบกันดีอยู่แล้ว เพียงแต่มีได้ทำการวิเคราะห์จากแง่มุมหรือแง่คิดต่าง ๆ เท่านั้นเอง

สืบแสง พรหมบุญ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สังคมไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์

พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๑๖

ม.ร.ว. อคิน รัตพันธ์	} แปล
ม.ร.ว. ประกายทอง สิริสุข	
พระณี สรบบญมี	
บัณฑิต อ่อนคำ บรรณาธิการ	
โรงพิมพ์พิมพ์เกษตร พ.ศ. ๒๕๑๘	

หนังสือเล่มนี้แปลมาจากวิทยานิพนธ์ปริญญาโท เรื่อง The Organization of Thai Society in the Early Bangkok Period ๑๗๘๘-๑๘๗๓ เสนอต่อมหาวิทยาลัยคอร์เนล สหรัฐอเมริกา เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๒

จุดมุ่งหมายคือ การศึกษาถึงเรื่องการจัดระเบียบสังคมไทย โดยเน้นการจัดแบ่งชนชั้น การเขียนฐานะทางสังคม ผู้เขียนกำหนดระยะเวลาในการศึกษาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๑๖ คือตั้งแต่การสถาปนากรุงเทพฯ เป็นราชธานี จนถึงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เหตุผลในการเลือกระยะเวลาดังกล่าวนี้ก็คือ ประการแรก การจัดระเบียบทางสังคมในช่วงเวลาดังกล่าวมีลักษณะเป็นแบบไทย ๆ ก่อนถึงการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ที่ได้อิทธิพลจากตะวันตกในช่วง พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๑ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ซึ่งมีผลให้การจัดระเบียบทางสังคมและความสัมพันธ์ทางชนชั้นเปลี่ยนแปลงไป ได้แก่ การเลิกทาส เลิกไพร่ เหตุผลประการต่อมาคือเอกสารในช่วงเวลานี้มีมากเพียงพอที่จะเป็น ข้อมูลสำหรับการวิจัยได้

ในส่วนที่เกี่ยวกับเนื้อหาซึ่งมีอยู่ ๙ บทนั้น ผู้เขียนได้แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน

ส่วนที่ ๑ ว่าด้วยวิวัฒนาการของสังคมและการเมืองไทย ในส่วนนี้ผู้เขียนได้ชี้ถึงสภาพการณ์สิ่งแวดล้อม ว่าเป็นตัวกำหนดการจัดระเบียบทางสังคมไทยอย่างไรบ้าง ชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมไทยมีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างไร

ผู้เขียนได้เสนอ แนวความคิดพื้นฐานในการจัดระเบียบสังคมในอยุธยา คือความต้องการควบคุมกำลังคนให้เป็นระบบอย่างมีประสิทธิภาพ ระบบศักดินาจึงถือกำเนิดขึ้น มีการจัดองค์กรทางการเมืองลดหลั่นกันเป็น กรม กอง หมู่ คล้ายการจัดรูปแบบกองทัพ กษัตริย์ทำหน้าที่แจกจ่ายไพร่ไปตาม กรม กอง ต่างๆ โดยผู้เขียนอ้างว่าลักษณะเช่นนี้มาจากแนวความคิดรากฐาน ที่ว่ากษัตริย์ทรงเป็น เจ้าแผ่นดิน และเจ้าชีวิต ทำหน้าที่ให้ความคุ้มครองประชาชน โดยทรงได้รับแรงงานหรือส่วยตอบแทน ชุนนางเจ้านายประจำกรม กอง ต่าง ๆ มี ตำแหน่ง ยศ แยกต่างกันตามจำนวนศักดินาที่ดีอยู่ ผู้เขียนได้ ใช้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์อย่างกว้างขวางในการชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมูลนายและไพร่ (หน้า ๑๖๔-๑๘๖) แม้ว่าผู้เขียนจะไม่ได้อธิบายอย่างชัดเจน แต่ก็ทำให้เข้าใจว่า คำสอนทางพุทธศาสนา เช่น หลักของกรรม เรื่องของวิญญูสงสาร และระบบเครือญาติ สะท้อนการสะสมทางความสำคัญยอมรับความไม่เท่าเทียมกันว่าเป็นเรื่องของ บุญ-บาป ในขณะที่ระบบเครือญาติซึ่งปลูกฝังลักษณะอ่อนน้อมเชื่อฟังผู้อาวุโสกว่าสะท้อนค่านิยมที่เข้ากับระบบศักดินาได้เป็นอย่างดี

จุดมุ่งหมายในส่วนนี้ของผู้เขียนที่ว่า “อาจทำให้เกิดความเข้าใจเรื่องที่ไม่สามารถจะอธิบายได้บางประการในประวัติศาสตร์สมัยก่อนโดยเฉพะอย่างยิ่งประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา (หน้า ๘) นับว่าประสบผลสำเร็จ โดยอาศัยวิธีการศึกษาทางมนุษยวิทยาและสังคมวิทยาเข้าช่วย ทำให้สามารถให้ความกระจ่าง

เกี่ยวกับสถานะกันต่างๆ ของชนชั้นในอยุธยา เข้าใจถึงเหตุผลของการปฏิรูปการปกครองในสมัยอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. ๒๑๑๒-๒๓๑๐) ได้ลุ่มลึกมากขึ้น นับว่างานเขียนส่วนนี้ช่วยสร้างบรรยากาศในการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมสมัยอยุธยาได้อย่างมีชีวิตชีวา

ส่วนที่ ๒ เป็นการวิเคราะห์สังคมไทยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ การแบ่งกลุ่ม ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกลุ่มเกี่ยวกับโครงสร้างและการจัดแบ่งชั้นในสังคม

ผู้เขียนพื้นฐานโดยอาศัยกฎหมายต่างๆ ในต้นรัตนโกสินทร์เป็นข้อมูลที่สำคัญในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างไพร่และมูลนาย มีลักษณะเป็นความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์และผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา อยู่บนพื้นฐานการออกคำสั่งและรับคำสั่ง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่และผู้น้อยซึ่งทั้งอยู่บนการเคารพระบอบเป็นความสัมพันธ์ที่สำคัญยิ่งในสังคมและกระจายอยู่ทั่วไปในสังคมทระบอบชั้น

ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ในระดับต่างๆ นี้เป็นตัวกำหนดความประพฤติ ในสังคมไทย เช่นการเรียนรู้ที่จะใช้ภาษาและการปฏิบัติให้ถูกต้องตามฐานะของแต่ละบุคคล ประเพณีการกราบไหว้ เป็นต้น และผลจากการที่สังคมไทยกำหนดการประพฤติปฏิบัติต่อกันและกันในลักษณะความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน ซอยอย่างละเอียดเช่นนี้ จึงทำให้ดูเหมือนว่าไม่มีชนชั้นในสังคมไทย แต่ในทัศนะของผู้เขียนแล้ว ผู้เขียนเชื่อว่ามีชนชั้นในสังคมไทย

ประเด็นที่สำคัญต่อมาของส่วนที่ ๒ นี้ คือความพยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับชนชั้นในทัศนะของนักมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา ผู้เขียนมีทัศนะว่าการแบ่งชนชั้นตามกฎหมาย เป็นเจ้า ขุนนาง ไพร่ ทาส ตามที่เคยเชื่อกันว่าประกอบกันเป็นสังคมไทยนั้น ไม่ใช่เป็นการแบ่งชนชั้นทางสังคมเพราะเมื่อนำเอาชนชั้น

ต่างๆ มาเปรียบเทียบกับตามระบบศักดินาแล้วผู้เขียนเห็นว่าชนชั้น เจ้า และขุนนาง (หน้า ๒๓๑-๓๗) กลุ่มหนึ่งชนชั้นไพร่ และทาส (๒๓๗-๔) อีกกลุ่มหนึ่งนั้นไม่ได้มีฐานะทางสังคมที่แตกต่างกันภายในกลุ่ม แต่อย่างไว้นักผู้เขียนเสนอให้พิจารณาชนชั้นในสังคมไทยจาก “ความมั่งคั่ง” ซึ่งหมายถึงการครอบครองกำลังไพร่จำนวนมาก ในลักษณะนี้ ผู้เขียนมีแนวโน้มที่เชื่อว่าช่องว่างที่แบ่งแยกบุคคลให้แตกต่างกันทางสังคม คือช่องว่างระหว่างผู้ที่ถือศักดินา ตั้งแต่ ๔๐๐ ไร่ และผู้ที่ถือศักดินาต่ำกว่า ๔๐๐ ไร่ คือขุนนางและไพร่ ในบทที่สี่ที่สุดบทหนึ่ง เรื่องการเขียนฐานะทางสังคมนี้ ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่าโอกาสที่จะข้ามช่องว่างนี้เป็นเรื่องยากมาก

ในส่วนที่ ๓ วิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนแปลงในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งมีผลกระทบต่อโครงสร้างของสังคมไทย

ประเด็นสำคัญคือ ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นถึงปัจจัยต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์และมีผลที่ทำให้การจัดระเบียบในสังคมเปลี่ยนแปลงไป ประการแรกคือ การเติบโตของการค้าระหว่างประเทศที่ส่งผลให้ค่านิยมเกี่ยวกับความมั่งคั่ง ซึ่งเดิมให้ความสำคัญต่อแรงงานไพร่ เปลี่ยนมาเป็นการให้ความสำคัญต่อทรัพย์สินและเงินตรา ประการที่สอง คือการหลั่งไหลของกรรมกรชาวจีน ซึ่งกลายมาเป็นแรงงานเสรี มีผลให้สำคัญของไพร่ลดลง ชาวจีนเหล่านี้ไม่ตกอยู่ภายใต้ระบบการเกณฑ์แรงงานเหมือนพวกไพร่ พวกเขาจึงสามารถสร้างความมั่งคั่งในทางเศรษฐกิจได้ (หน้า ๒๗๗) ขุนนางและเจ้านายจึงนิยมรับชาวจีนมั่งคั่งมาอยู่ใต้อุปถัมภ์ ในระบบเส้นสายแบบสังคมศักดินาจึงปรากฏว่าชาวจีนเหล่านี้สามารถไต่เต้าขึ้นไปดำรงตำแหน่งขุนนาง เช่น นายอากรและแม่แต่ตำแหน่งเจ้าเมือง (หน้า ๒๗๖) การที่ชาวจีนมีโอกาสก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งขุนนางได้เช่นนี้ แสดงให้เห็นว่าการจัดระเบียบทางสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป ประการสุด

ท้าย ผลจากการที่มุลนายสูญเสียดังกล่าวจากระบบผูก
ขาดภาษีที่เริ่มใช้อย่างแพร่หลาย ทำให้มุลนายเรียก
ร้องส่วย และแรงงานจากไพร่เพิ่มขึ้นเป็นการชดเชย
ไพร่ในสมัยนี้จึงหาทางออกโดยการแสวงหาความคุ้ม
ครองและช่วยเหลือจากขุนนางหรือเจ้านายที่ไม่ใช่มุล
นายของตนโดยตรง แต่เป็นบุคคลที่มุลนายโดยตรง
ยำเกรง ลักษณะเช่นนี้มีผลให้เกิดเป็น “ความสัมพันธ์
แบบอุปถัมภ์อย่างไม่เป็นทางการ” ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็น
ว่าระบบอุปถัมภ์อย่างไม่เป็นทางการเท่าที่เป็นมาใน
ประวัติศาสตร์นั้นเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงความไม่มี
ประสิทธิภาพของระบบ เป็นความสัมพันธ์นอกระบบ
ทำให้เกิดการแบ่งเป็นก๊กเป็นเหล่าอย่างกว้างขวาง ไม่
เคารพกฏระเบียบแห่งระบอบศักดินา มุลนายมี
ฐานะก้าวกล้าทำให้เกิดความขัดแย้งกัน ทั้งที่พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงแสดงพระราชดำริว่า พวก
ไพร่ที่คิดร่นหาความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์อย่างไม่เป็น
ทางการนี้ “เสมือนฝนละอองที่จับติดอยู่กับพื้นรอง-
เท้าของผู้มีอำนาจและพวกนั้นก็ล้างเสียเขาควายให้ชน
กันเองโดยไม่รู้ตัว” (หน้า ๒๗๒)

กล่าวโดยสรุปก็ย้อนนับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๖ เป็นต้น
ไป ดูเหมือนว่าระบบศักดินาไม่สามารถนำมาใช้จัด
ระเบียบทางสังคมให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง
ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอย่างขนานใหญ่ ในยุคนั้นได้
และเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้มีการปฏิรูปอย่างใหญ่
หลวงใน พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓ เลิกล้มแบบแผนการจัด
ระเบียบทางสังคมแบบเก่า เลิกไพร่ เลิกทาส เป็นต้น
สร้างรูปแบบสังคมกึ่งทุนนิยมขึ้นมาแทน

ข้อที่ไม่ชัดเจนบางประการในหนังสือเล่มนี้มีบ้าง
หากพิจารณากันในรายละเอียด ประการแรก คือ
ความสัมพันธ์ในการพิจารณาเจตนา รณณ์ พื้นฐานของ
การมีระบบอุปถัมภ์ ข้อจำกัดทางเอกสาร ซึ่งมีแต่ของ
ทางฝ่ายปกครอง ทำให้ผู้เขียนกล่าวว่าการเกิดขึ้น
เพื่อตอบสนองความต้องการของไพร่ที่ต้องการความ
คุ้มครองจากเจ้าและมุลนาย (หน้า ๑๗๖) ซึ่งขัดกับ

การที่ผู้เขียนกล่าวไว้ตอนต้นถึงความจำเป็น ที่ผู้ปก-
ครองต้องการควบคุมกำลังคนอย่างมีประสิทธิภาพ
(หน้า ๔๕) การให้เหตุผลว่าต้องมีระบบไพร่เพื่อที่
เจ้าและมุลนายจะให้ความคุ้มครองต่อไพร่ได้จึงเป็น
การอธิบายอ้อมอ้อม และไม่ได้เป็นเหตุผลที่แท้จริง
ประการต่อมาคือการที่ผู้เขียนมีทัศนะว่าทั้งไพร่
และขุนนางสามารถเป็น “เจ้าของที่ดิน” ซึ่งได้ทำ
การที่กว้างขวางพอได้ (หน้า ๑๗๕) นั้น ทำให้เกิดความ
ไม่แน่ใจ เพราะกฎหมายกัณฑ์อุบายบางในลักษณะที่ขัด
แย้งกันไว้ว่า

“ที่ในแว่นแคว้นกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยาหา-
ดิลกภพรัตนราชธานีบุรีรมย์ เป็นที่แห่งพระเจ้าอยู่หัว หาก
ให้ราษฎรทั้งหลายผู้เป็นข้าแผ่นดินมอยู่ จะเป็นท้าวสุทธานามิ
ได้” (พระอัยการเบ็ดเสร็จ บทที่ ๕๒)

ในหน้า ๑๗๖ ที่ผู้เขียนยกคำพูดของนักวิชาการ
ตะวันตก คือ J.A. Pitt-Rivers ที่ผู้เขียนถือว่า “เป็น
คำอธิบายที่ดีที่สุด” มาประกอบคำอธิบายลักษณะ
ความสัมพันธ์ระหว่างไพร่และนายว่า คือ “ความเป็น
มิตรโดยที่ฝ่ายหนึ่งมีฐานะต่ำกว่า” นั้น พึงดูคำถาม
และขัดแย้ง เพราะคำว่า “มิตร” นั้น น่าจะเป็น
ความสัมพันธ์ระหว่าง ๒ คน ที่มีสถานะที่เท่าเทียมกัน
เสมอภาคกัน มากกว่า

บทที่กล่าวถึงสถาบันกษัตริย์ของผู้เขียนจะเป็น
บทที่ค่อนข้างอ่อนกว่าบทอื่น ๆ เพราะจะเป็นการ
รวบรวมข้อมูลในทางอุดมคติมาปะติดปะต่อกันมาก
กว่าจะกล่าวถึงสถาบันทางการเมืองและสังคมแห่งนี้
ในแง่ที่เป็นจริงหากผู้เขียนจะพิจารณานักคิดของต่าง
ชาติที่เขียนถึงสถาบันนี้ เช่นบันทึกการเดินทางชาว
บาทหลวงเคอเบต บาทหลวงชาร์แวต เป็นต้น ก็อาจ
ทำให้ได้ภาพพจน์ที่รอบด้าน และสมจริงมากขึ้น

การที่ผู้เขียนไม่ได้กล่าวถึงฐานะของผู้หญิง ซึ่งมี
เป็นจำนวนไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งในสังคมทำให้หนังสือ
เล่มนี้อาจขาดความสมบูรณ์ไป กฎหมายกำหนดให้
ผู้หญิงเป็นบริวารของฝ่ายชายจากบันทึกของต่างชาติ

ในสมัยอยุธยา และกฎหมายตราสามดวงแสดงว่าผู้หญิงมีฐานะทางสังคมต่ำกว่าผู้ชาย ในสังคมแบบศักดินา เช่นนี้ผู้หญิงกลับมีสภาพคือเป็นทรัพย์สินสิ่งของที่ผู้ชายสามารถขายหรือทบตีได้ ทั้งที่ผู้หญิงก็แบกภาระทางเศรษฐกิจ ต้องเลี้ยงดูครอบครัว ทำหน้าที่ส่งเสบียงอาหารให้สามี ในขณะที่สามีถูกเกณฑ์แรงงานฟรีเดือนเว้นเดือน ค่ายเช้า

หนังสือเล่มนี้อาจจะเป็นหนังสือที่อ่านค่อนข้างยากสักหน่อย สำหรับคนอ่านทั่วไปที่ไม่มีพื้นความรู้ทางประวัติศาสตร์ ผู้เขียนมีความตั้งใจในการใช้ข้อมูลทางด้านกฎหมายจำนวนมาก และวิเคราะห์ประเด็นต่างๆ อย่างละเอียด ข้อที่น่าชื่นชมเป็นพิเศษคือ ผู้เขียนมีความกล้ามากกว่าวิชาการหลายท่านที่จะสรุปหรือตั้งข้อสมมติฐานทางประวัติศาสตร์ในประเด็นต่างๆ ซึ่งผู้อ่านจะพบเต็มไปด้วยหมกในหนังสือเล่มนี้ นอกเหนือไปจากนั้นคือการใช้วิธีการทางมานุษยวิทยา-สังคมวิทยา ในการคลี่คลายเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์

หนังสือเล่มนี้ช่วยให้คนไทยได้รู้จักตัวเองมากขึ้น โดยเฉพาะรากเง่าที่มาของค่านิยมต่างๆ ของคนว่ามีรากฐานมาจากความสัมพันธ์ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ของระบบศักดินา เช่น การอ่อนน้อมถ่อมตนฝากเนื้อฝากตัวต่อผู้ใหญ่ การคิดสินบน การยอมรับระบบเส้นสาย ความนิยมรับราชการ การกตัญญูกตเวที ที่มาของคำพังเพยต่างๆ เช่น “สำเนียงบอกภาษากริยาสุ่อสกุล” หรือคำให้พรที่ว่า “ขอให้เป็นเจ้าคนนายคน” “ขอให้มืบริวารมาก ๆ” เป็นต้น

ด้วยเหตุที่หนังสือเล่มนี้มีคุณค่าทางวิชาการอย่างมาก รวมทั้งผู้เขียนเองได้ชี้แนะการมองสังคมไทยในสมัยต่อมาอย่างคร่าว ๆ แก่น่าสนใจ จึงอยากตั้งความหวังไว้ว่าคงได้มีโอกาสอ่านสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต่อไป จากผู้เขียนคนเดียวกันนี้

พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชนชาติต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีน

ยอร์ช เซเคส์ (แต่ง) บัญญา บริสุทธี (แปล)

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

๒๕๒๑

๑๘๖ หน้า ราคา ๔๒ บาท

การที่จะเข้าใจประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ดียิ่งขึ้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจเรื่องราวในช่วงคริสตศตวรรษต้น ๆ เสียก่อนเท่าที่ผ่านมานักประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มักจะทุ่มเทความสนใจกันกว่าในช่วงหลังกันมาก เพราะหลักฐานเอกสารมีมากและค่อนข้างสมบูรณ์ทั้งทางด้านโบราณคดีและเอกสารที่เขียนขึ้นโดยชาวท้องถิ่นหรือชาวต่างประเทศ แต่หลักฐานข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงต้นมีน้อยและไม่สมบูรณ์ ต้องอาศัยเอกสารฝ่ายจีนและหลักฐานทางด้านโบราณคดีที่หลงเหลืออยู่บ้างเป็นหลัก การเขียนจึงต้องใช้เวลาความวิริยะอุตสาหะสูงในการศึกษาค้นคว้าตีความ วิเคราะห์ และนำเสนอเรื่องราวในช่วงต้น ๆ จึงไม่ค่อยมีนักปราชญ์และนักวิชาการให้ความสนใจศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจัง

ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเคส์ เป็นนักประวัติศาสตร์ผู้หนึ่งที่ให้ความสนใจค้นคว้าประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคต้น ๆ มีผลงานปรากฏอย่างแพร่หลายทั้งบทความและหนังสือ เช่น เรื่องเกี่ยวกับรัฐที่ได้รับอิทธิพลจากจีนในอินโดจีนและ

อินโดจีนเซีย ต้นฉบับเป็นภาษาฝรั่งเศส Etats hindou-
isés d'Indochine et d'Indonésie หนังสือเล่มนี้กล่าว
ถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีก่อนคริสตกศตวรรษที่ ๑๖
นักวิชาการส่วนใหญ่ (หรือแม้แต่ D.G.E. Hall เขียน
A History of South-East Asia) ใช้เป็นหลักในการ
อ้างอิง แต่หนังสือเล่มนี้มีได้เป็นที่คุ้นเคยในหมู่นัก
ศึกษาและนักวิชาการคนไทยมากไปกว่าฉบับที่ได้รับ
การแปลเป็นภาษาอังกฤษของ Susan Brown Cowing
ชื่อ The Indianized States of Southeast Asia ทั้งนี้
เนื่องจากมีผู้รู้ภาษาอังกฤษมากกว่าภาษาฝรั่งเศส

ฉะนั้นเมื่อปัญญา บริสุทธ์ แปล “ชนชาติต่าง ๆ
ในแหลมอินโดจีน” ซึ่งเป็นหนังสือสำคัญและน่าสนใจ
เล่มหนึ่งจากต้นฉบับภาษาฝรั่งเศส ของศาสตราจารย์
ยอร์ช เซเคส์ ชื่อ “Les Peuples de La Péninsule
Indochinoise” คงจะช่วยให้ นักศึกษาและนักวิชาการที่
ไม่สนักในภาษาฝรั่งเศสมีโอกาสเพิ่มพูนความรู้มาก
ขึ้นนอกเหนือจากการอ่านหนังสือภาษาไทยและภาษา
อังกฤษแล้ว

หนังสือเล่มนี้กล่าวถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ในแหลม
อินโดจีน ซึ่งประกอบด้วยไทย ลาว พม่า กัมพูชา
และเวียดนามในช่วงก่อนคริสตกศตวรรษที่ ๒๐ โดย
แบ่งเนื้อหาออกเป็น ๕ ภาคด้วยกัน ภาคที่ ๑ เกี่ยว
กับสภาพภูมิศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน และวัฒนธรรม
ของอินโดจีนยุคก่อนประวัติศาสตร์ ภาคที่ ๒ เป็น
เรื่องราวในต้นคริสตกศตวรรษถึงคริสตกศตวรรษที่ ๖
ซึ่งเป็นระยะที่จีนเข้าครอบครองดินแดนลุ่มน้ำแดง
ก่อตั้งประเทศเวียดนาม พร้อมกับปลุกฝังอารยธรรม
จีนให้กับเวียดนาม ในขณะที่เดียวกันอารยธรรมอินเดีย
แพร่ขยายเข้าสู่ส่วนอื่น ๆ ของอินโดจีน มีอิทธิพลต่อ
รัฐต่าง ๆ เช่น ฟูนัน จัมปา และศรีเกษตร ผู้เขียน
แสดงความเห็นไว้อย่างน่าสนใจว่า อารยธรรมจีนจะ
แพร่ขยายต่อเมื่อจีนใช้กำลังเข้ายึดครองดินแดนแถบ
นั้น ๆ ก่อน ดังเช่น กรณีเวียดนาม แต่การแพร่ของ
อารยธรรมอินเดียเป็นไปอย่างสันติวิธีในลักษณะผสม
กลมกลืน โดยการติดต่อค้าขาย การสมรสระหว่าง

ชาวอินเดียนกับชาวพื้นเมืองและพราหมณ์ที่เข้ามา มีบทบาท
ในราชสำนัก

ในภาคที่ ๓ เกี่ยวกับเหตุการณ์ในรัฐต่าง ๆ ใน
เวียดนาม กัมพูชา และพม่า ตั้งแต่คริสตกศตวรรษที่ ๖
ถึงคริสตกศตวรรษที่ ๑๓ กล่าวคือ เวียดนามนั้นสามารถ
แยกตัวเองเป็นอิสระจากจีนในคริสตกศตวรรษที่ ๑๐
และมีความเจริญรุ่งเรืองต่อมา ส่วนพม่าตั้งอาณาจักร
และศูนย์กลางอำนาจที่พุกาม และกัมพูชาสร้างอำนาจ
มั่งคั่งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มทะเลสาบเขมรและปากแม่น้ำ
โขง ต่อมาสามารถขยายอำนาจเข้ามาถึงลุ่มแม่น้ำ
อิรวดี ภาคนี้ผู้เขียนให้รายละเอียดเกี่ยวกับเหตุการณ์
และตัวบุคคลสำคัญตามลำดับเวลาได้อย่างละเอียด

ภาคที่ ๔ ผู้เขียนได้ชี้ว่า คริสตกศตวรรษที่ ๑๓
เป็นการสิ้นสุดประวัติศาสตร์ส่วนหนึ่งของอินโดจีน
อารยธรรมอินเดียนที่เคยมีอิทธิพลมากกว่าสิบศตวรรษ
เริ่มเสื่อมลงและการรุกรานของจีนในราชวงศ์มองโกล
ต่อเวียดนาม จัมปา กัมพูชา และพุกาม ทำให้เกิด
ช่องว่างอำนาจทางการเมืองขึ้น เกิดอาณาจักรใหม่มี
อำนาจขึ้นมาแทน คือ เชียงราย หริภุญไชย และ
สุโขทัย

ภาคที่ ๕ เป็นประวัติศาสตร์ของประเทศไทย
ลาว พม่า กัมพูชา และเวียดนามหลังคริสตกศตวรรษ
ที่ ๑๓-๒๐ โดยสังเขป จบลงด้วยบทสรุปเกี่ยวกับ
อารยธรรมอินเดียน และจีนในอินโดจีน

จุดเด่นของหนังสือเล่มนี้

ประการแรก ผู้เขียนเขียนเหตุการณ์ตามลำดับ
เวลา มีการแบ่งช่วงสมัยในแต่ละภาคได้ดีและเหมาะสม
ยิ่ง เป็นการจัดลक्षणเด่น ๆ คล้ายกันในอินโดจีนมา
ไว้เป็นช่วง ๆ เช่น ภาคที่ ๑ เรื่องราวก่อนการเข้ามา
ของอารยธรรมอินเดียนและจีนภาคที่ ๒ ช่วงที่รัฐต่าง ๆ
ในอินโดจีนพัฒนาขึ้นจากการรับอารยธรรมอินเดียนและ
จีน และภาคที่ ๓ ช่วงคริสตกศตวรรษที่ ๖-๑๓ ซึ่งเป็น
ระยะที่รัฐที่ได้รับอารยธรรมอินเดียนต่างมีอำนาจและ
ความเจริญสูง เป็นต้น นอกจากนี้ในแต่ละภาคยัง
แบ่งออกเป็นบท ๆ (ยกเว้นภาคที่ ๔) แต่ผู้เขียน

สามารถจับหัวข้อและเรื่องราวได้อย่างมีระเบียบ ทำให้ผู้อ่านไม่เกิดความสับสน สามารถเข้าใจประวัติศาสตร์อินโดจีนได้อย่างปะติดปะต่อและง่ายขึ้น

ประการที่สอง หนังสือเล่มนี้พิเศษกว่าหนังสือประวัติศาสตร์เอเซียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่ข้างให้ความรู้เกี่ยวกับอินโดจีนก่อนคริสตกาลวาระที่ ๑๓ ได้อย่างดีและละเอียด ส่วนเรื่องราวหลังคริสตกาลวาระที่ ๑๓-๒๐ เนื้อหาจะค่อยลงไป ถ้าเปรียบเทียบกับงานเขียนอื่นๆ ที่เน้นเอเซียตะวันออกเฉียงใต้อยู่หลัง แต่ก็จัดได้ว่า เป็นส่วนที่ให้ความรู้เกี่ยวกับอินโดจีนยุคหลัง อย่างสังเขป และอย่างมีระเบียบดี

ประการที่สาม ถึงหนังสือเล่มนี้จะตีพิมพ์จำหน่ายครั้งแรกเกือบ ๒๐ ปีมาแล้ว แต่หนังสือเล่มนี้ยังสามารถเป็นตัวอย่างที่ดีในการเขียนประวัติศาสตร์ได้ เริ่มจากข้อมูล ผู้เขียนใช้ทั้งหลักฐานชั้นต้นและชั้นรอง แต่ส่วนใหญ่จะใช้หลักฐานชั้นต้นได้แก่ หลักฐานโบราณคดี จดหมายเหตุ บันทึกวรรณคดีเก่าๆ ส่วนหลักฐานชั้นรอง ได้แก่ ตำนาน พงศาวดาร บทความและหนังสือของผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ มาพิจารณาประกอบ ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้เขียนได้ใช้ความรู้ทางค่านมนุษยวิทยาโบราณคดี และนิรุกติศาสตร์มาช่วยในการตีความ การเขียนจึงมีหลักฐานสนับสนุนอยู่เสมอไม่ เขียนแบบลอยๆ ทำให้หนังสือเล่มนี้ไม่ล้าสมัยไปโดยง่าย ถึงแม้ข้อเท็จจริงในปัจจุบันจะเปลี่ยนแปลงไปบ้างแล้วก็ตามเช่น ผู้เขียนอ้าง ตำนานไทยกล่าวว่าพ่อขุนรามคำแหงเสด็จไปประเทศจีน (๑๑๙) ปัจจุบันนักวิชาการทั้งหลายสรุปกันแล้วว่า จากเอกสารของจีนแสดงว่าพ่อขุนรามคำแหงมิได้เสด็จไปเมืองจีน แต่ตำนานไทย คือตำนานพระพุทธรูปสังคโลกกล่าวไว้จริงเป็นต้น

นอกจากนี้ผู้เขียนมักจะแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผลและน่าสนใจประกอบด้วยเกือบตลอดทั้งเล่ม เช่น ประเด็นความแตกต่างของการแพร่ขยายของอารยธรรมอินเดียและจีนในอินโดจีน (ในภาคที่ ๒) เป็นต้น ทำให้หนังสือเล่มนี้ น่าสนใจยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตามหนังสือนี้ย่อมจะต้องมีจุดอ่อนประการอยู่บ้าง ที่สำคัญคือผู้เขียนไม่ให้ความสำคัญแก่อารยธรรมจีนในเวียคนามเท่าที่ควร ดังเช่น ในภาคที่ ๔ ผู้เขียนเน้นว่าการรุกรานของมองโกลทำให้อารยธรรมอินเดียเสื่อมลง แต่ไม่พิจารณาถ่วงถึงอารยธรรมจีนว่าเสื่อมลงด้วยหรือไม่ อย่างไร ทั้งๆ ที่เวียคนามเองก็ถูกรุกรานด้วย เป็นต้น ผู้เขียนควรที่จะให้รายละเอียดเกี่ยวกับอารยธรรมจีนมากกว่านี้ จึงจะช่วยให้บทสรุปของผู้เขียนที่ว่า อารยธรรมอินเดียและจีนต่างก็มีส่วนสร้างสรรค์กันแก่แหลมอินโดจีน (หน้า ๑๙๖) สมบูรณ์ขึ้น

สำนวนในการแปลหนังสือเล่มนี้ นับว่าเป็นอุปสรรคสำคัญอันหนึ่งที่จะทำให้ผู้อ่านทอดอบบ้าง เนื่องจากผู้แปลลงแปลแบบคำต่อคำ เพื่อมิให้เสียความจึงทำให้ประโยคยาวเกินไป ไม่กระชับ ต้องตีความไปในขณะที่อ่าน เช่น “อินโดจีนอยู่ในแหล่งที่ความบริสุทธิ์ของแถบอากาศร้อนโดยทั่วไปไม่มี --- (หน้า ๕) และ” --- การรวมกันครั้งนี้สำเร็จด้วยการใช้กำลังโดยพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ ได้ทำสงครามมีชัยชนะหลายครั้ง ทัณฑ์ได้รับความช่วยเหลือจากบุเรงนองผู้เป็นพี่ชาย ---” (หน้า ๑๕๕) แต่การแปลหนังสือประวัติศาสตร์เป็นเรื่องยากมาก จึงขอขอบคุณผู้แปลที่ได้พยายามแปลหนังสือเล่มนี้ออกมาทำให้ผู้ที่สนใจได้อ่านเป็นการเพิ่มพูนความรู้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุป ถึงหนังสือเล่มนี้จะติข้อตำหนิสำนวนแปลอยู่บ้าง แต่โดยทั่วไปแล้วหนังสือเล่มนี้จักเป็นหนังสือที่มีประโยชน์ในการศึกษาประวัติศาสตร์เอเซียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะเกี่ยวกับอินโดจีนได้ดีให้รายละเอียดมากกว่าบรรดาหนังสือประวัติศาสตร์เอเซียตะวันออกเฉียงใต้ที่เป็นภาษาไทยในขณะนี้ และนอกจากจะให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์แล้วยังให้ความรู้เกี่ยวกับศิลปะและโบราณคดีอีกด้วย

สุภาภรณ์ ตัดเศลาวัณย์
คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

ประวัติศาสตร์และการวิเคราะห์ : เหตุการณ์

ปัจจุบันของเอเชีย

จนอม อานามวัฒน์

บูรพาสาส์น พิมพ์ครั้งที่ ๔, ๒๕๒๑

๔๑๕ หน้า ราคา ๔๕ บาท

หนังสือเล่มนี้เป็นตำราที่ผู้เขียนค้นคว้าและเรียบเรียงตามหลักสูตรวิชาเหตุการณ์ปัจจุบันของโลก (Contemporary World Affairs) โดยมุ่งเสนอข้อมูลความเป็นมาทางประวัติศาสตร์และการวิเคราะห์ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน โดยพยายามปรับปรุงใหม่ให้เป็นปัจจุบันมากที่สุด (หน้าคำนำ) ผู้เขียนประสงค์จะให้เป็นที่ตำราประกอบการศึกษาวิชาดังกล่าว ตามหลักสูตรปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และผู้สนใจทั่วไป หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น ๖ บทคือ

บทที่ ๑ เป็นเรื่องของจีน (หน้า ๑-๕๔) ผู้เขียนได้กล่าวย้อนไปถึงลักษณะสังคมของจีนก่อนที่จะเป็นคอมมิวนิสต์ การสร้างชาติจีนใหม่ในต่างต่าง ๆ ซึ่งเป็นปัญหาภายในของจีน และกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับสหรัฐและรัสเซีย ซึ่งเป็น ๒ อภิมหาอำนาจจนกลายเป็นสัมพันธมิตร ๓ เส้า ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่าคนไทยถูกรัฐบาลของตน (ชุดก่อน ๆ) และสหรัฐ “จูงมุก” ให้เกลียดชังคอมมิวนิสต์และต่อต้านจีน โดยพยายามวาดภาพให้เห็นว่า “ลัทธิคอมมิวนิสต์ คือลัทธิอุบาทว์ ส่วนในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนนั้นแล้ว เขาเซตงประมุขของจีนก็ได้ปกครองจีนด้วยระบบทารุณโหดร้ายปกครองประชาชนเยี่ยงทาส ใช้วิธีเผาบ้านเผาเรือนราษฎรเอาประชาชนไปใช้ ในการไถนาแทนวัวแทนควาย ฯลฯ” (หน้า ๒) เนื่องจากปัจจุบันนี้ไทยกับจีนได้สถาปนาความสัมพันธ์ระดับรัฐและเอกชนต่อกันแล้ว ดังนั้นจึงควรที่จะศึกษาความรู้เกี่ยวกับสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างถูกต้องเสียที เพราะ (“การศึกษาเรื่องราวของสาธารณรัฐประชาชนจีนก็มี ใ้ท้หมายควมว่า เราจะต้อง

นิยมลัทธิคอมมิวนิสต์เข้าไปด้วย แต่เราศึกษาเพื่อที่จะได้วางนโยบายของประเทศของเราที่มีต่อสาธารณรัฐประชาชนจีนในทางที่ถูกที่ควร เพื่อที่จะรักษาผลประโยชน์ของชาติไทยไม่ให้เสียเปรียบต่อใคร”) (หน้า ๓) ในบทนี้ผู้เขียนใช้การพรรณนาจากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นและวิพากษ์วิจารณ์ชวนให้คิดตามไปตลอดบท

บทที่ ๒ เป็นเรื่องของเกาหลี (หน้า ๕๕-๑๓๗) กล่าวถึงความเย็นมาโดยย่อ อิทธิพลของต่างชาติในเกาหลีตั้งแต่ ญี่ปุ่น รัสเซีย จนถึงสหรัฐ สงครามเกาหลี และเกาหลีหลังสงคราม จนถึงปัจจุบัน ชี้ให้เห็นว่าความเย็นมาของเกาหลีนั้นเป็นเรื่องที่น่าเศร้ามาก เพราะเกาหลีตั้งอยู่บนเส้นทางของชาติมหาอำนาจที่จะยกทัพผ่านไปรบพุ่งกันและกัน อันได้แก่ จีน รัสเซีย และญี่ปุ่น เป็นดินแดนที่มหาอำนาจผลัดกันเข้าครอบครอง (หน้า ๕๕) ผู้เขียนได้เสนอเรื่องโดยการพรรณนาจากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น โดยใช้การอ้างอิงจากหนังสือพิมพ์รายวันที่เชื่อถือได้ เช่น สยามรัฐ และ Far Eastern Economic Review ฯลฯ จบท้ายด้วยข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับเกาหลี ซึ่งได้จาก Asia Year Book ปี ๑๙๗๘

บทที่ ๓ เป็นเรื่องของญี่ปุ่น (หน้า ๑๓๘-๑๙๑) ผู้เขียนก็ใช้แนวการเสนอเรื่องเช่นเดียวกับสองบทแรก คือ กล่าวถึงประวัติความเป็นมาโดยย่อ การก้าวขึ้นสู่ความเป็นมหาอำนาจจักรวรรดินิยม ซึ่งจบลงด้วยระเบิดปรมาณู การฟื้นฟูประเทศหลังสงครามจนถึงใหญ่อีกครั้ง และท่าทีของการฟื้นฟูลัทธิทหารนิยม ซึ่งผู้เขียนชี้ให้เห็นถึงความเย็นไปโตที่ญี่ปุ่นจะหันกลับมาใช้นโยบายเดิมเหมือนเมื่อครั้งก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง เพราะ (“สหรัฐสนับสนุนญี่ปุ่นให้ขยายกองทัพเพื่อเข้ารับหน้าที่แทน นอกจากนั้นรัฐบาลยังได้รับอิทธิพลจากประชาชนรุ่นใหม่ ตลอดจนนักเขียนซึ่งมีความรู้สึกชาตินิยมจัดได้เรียกร้องให้รัฐบาลสร้างกองทัพเพื่อฟื้นฟูความยิ่งใหญ่ทางด้านการทหารของญี่ปุ่นขึ้นมาใหม่อีก”) (หน้า ๑๘๘) ซึ่งทั้งหมดนี้ คงให้คำตอบกับปัญหาที่กำลังถกเถียงกันอยู่ได้ในแนวทางหนึ่ง

บทที่ ๔ ว่าด้วยเอเชียอาคเนย์ (หน้า ๑๕๓-๓๒๒)
บทนี้ถือว่าเป็นจุด “เน้นหนัก” ของหนังสือเล่มนี้
ทีเดียว เพราะเหตุว่ามีหลายประเทศนั่นเอง ผู้เขียน
กล่าวปูพื้นฐานตั้งแต่การเข้ามาครอบครองเอเชียอาค-
เนย์ในฐานะอาณานิคมของชาวตะวันตก การเกิด
อุดมการณ์ชาตินิยมที่แปรออกมาเป็น พลังต่อต้านผู้เข้า
มายึดครอง ไม่ว่าจะเป็น “ฝรั่งเศสอาชว” หรือ
“คุณเคี้ยลุกุพระอาทิตย์” ก็ตาม การสร้างความเป็น
ตัวของตัวเองหลังการได้เอกราช สงครามและความ
ขัดแย้งในดินแดนแถบนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณี
สงครามอินโดจีนที่ยาวนาน ผู้เขียนชี้ให้เห็นถึงความ
สำคัญของคนแดนแถบนี้ ในแง่ลักษณะที่ตั้งและความ
อุดมสมบูรณ์ อีกทั้งยังเป็นจุดปะทะของวัฒนธรรม ๒
วัฒนธรรมคือ จีนกับอินเดีย (หน้า ๑๕๓) และการ
แข่งขันอิทธิพลของมหาอำนาจเพื่อเข้าครอบครอง
ดินแดนแถบนี้ในอดีต ก็ไม่ต่างอะไรกับปัจจุบันนี้เท่า
ใดนัก เพียงแต่ข้ออ้างในการเข้ามานั้นเปลี่ยนไปใน
ทางที่มีเหตุผลชวนให้น่าฟังมากขึ้น

บทที่ ๕ เป็นเรื่องของอินเดีย-ปากีสถาน (หน้า
๓๒๓-๓๕๖) ผู้เขียนได้กล่าวถึงการต่อสู้เพื่อเอกราช
ของอินเดียว่ามีความเป็นมาอย่างไร บทบาทของคานธี
ในฐานะผู้นำการต่อสู้ การแตกแยกออกเป็นอินเดีย
และปากีสถาน ตลอดจนกรณีพิพาทระหว่างสองชาติ
นี้ และนโยบายต่างประเทศของอินเดียปัจจุบัน ผู้เขียน
ชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่ยังคาราคาซังอยู่ในปัจจุบันคือ ผล
จากนโยบาย Divided and Rule ของอังกฤษนั่นเอง

บทที่ ๖ ว่าด้วยปัญหาตะวันออกกลาง (หน้า ๓๕๗
-๔๐๘) ผู้เขียนกล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานของอิสราเอล
และอาหรับในดินแดนปาเลสไตน์ ขบวนการรวมชาติ
อิสราเอลและชาตินิยมอาหรับ สงครามระหว่างชน
ชาติทั้งสอง ตลอดจนวิกฤตการณ์น้ำมันและจุดขัดแย้ง
ในภูมิภาคแห่งนี้ และเป็นจริงที่สุดตามที่ผู้เขียนกล่าว
คือ (“การแก้ไขปัญหาคตะวันออกกลางด้วยการเจรจาอย่าง
สันติวิธีเป็นเรื่องที่อยู่ห่างไกลมาก” (หน้า ๔๐๒)

เมื่อพิจารณาจากเนื้อเรื่องดังกล่าวข้างต้น จะเห็น
ได้ว่าครอบคลุมถึงพื้นฐานความเป็นมาทางประวัติ
ศาสตร์ และเหตุการณ์ปัจจุบันของกลุ่มประเทศต่างๆ
ในเอเชียอย่างละเอียด เมื่อพิจารณาจากรูปเล่มของ
หนังสือเล่มนี้แล้วนับว่าสะดวกตาพอสมควร การพิมพ์ก็
อยู่ในเกณฑ์ดี ถึงจะมีผิดพลาดอยู่บ้างแต่ก็นับว่าน้อย
เช่น หน้า ๑๕๗ เป็นต้น อย่างไรก็ตามผู้วิจารณ์ใคร่
จะขอตั้งข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับหนังสือเล่มนี้
คือ

๑. เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาของหนังสือแล้วเห็น
ว่าผู้เขียนมี “จุดหนัก” อยู่ที่การพรรณนาความมาก
กว่าที่จะวิเคราะห์ให้เห็นประเด็นสำคัญของเรื่องเด่น
ชัดขึ้นมา เท่าที่อ่านดูเหมือนกับว่าผู้เขียนต้องการบอก
ให้รู้ว่า มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นบ้าง และเกิดขึ้นอย่าง
ไร แต่ไม่ได้บอกอะไรมากไปกว่านั้น เช่นผลสะท้อน
ของวิกฤตการณ์นั้น ๆ และแนวโน้มในอนาคตว่าจะมี
หนทางคลี่คลายอย่างไร ผู้วิจารณ์เข้าใจเอาเองว่า
อาจจะเป็นเพราะผู้เขียนมุ่งที่จะเสนอข้อมูลอย่างกว้างๆ
ทุกแง่ทุกมุมเพื่อให้ผู้อ่านใช้วิจารณ์ญาณ ตัดสินเอาเอง
ก็ได้

๒. ในด้านเนื้อหาในส่วนใหญ่ครอบคลุมเทศ-
การณณ์เกือบทั้งหมด แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้เขียนให้
ความสำคัญกับบทที่ ๔ เรื่องเอเชียอาคเนย์มากที่สุด
รองลงไปก็เป็นภูมิภาคอื่น ๆ และข้อสรุปของผู้เขียน
ก็อยู่ในกรอบของทฤษฎีว่าด้วยอำนาจของ Hans J.
Morgenthau และทฤษฎีว่าด้วยผลประโยชน์แห่งชาติ
ของ Karl W. Deutsch โดยที่ผู้เขียนจะรู้ตัวหรือไม่ก็
ตาม เช่นหน้า ๑๓๖, ๑๗๕ อีกประการหนึ่งในบทที่ ๒
เรื่องเกาหลี ผู้เขียนควรจะเพิ่มเรื่อง “โครงการพัฒนา
หมู่บ้านที่มีชื่อว่า “ซามูเอล อันดอง” เข้าไปด้วย
เพื่อจะได้เห็นถึงความก้าวหน้าอีกขั้นหนึ่งของเกาหลี
ได้ ข้อมูลนี้สามารถหาได้ทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่
สถานเอกอัครราชทูตเกาหลีประจำประเทศไทย

๓. เรื่องการเสนอเรื่อง เพื่อให้เป็นที่เข้าใจของผู้อ่านทั่วไปทั้งคำนำของผู้เขียนนั้น ผู้เขียนควรจะมีบทนำ (Introduction) เพื่อกล่าวถึงสภาพการณ์โดยทั่วไปของเอเชียอาคเนย์ โดยเฉพาะ Concept ของคำว่า “เหตุการณ์ปัจจุบัน” หรือ ประวัติศาสตร์ร่วมสมัย (Contemporary History) ว่ามีหลักเกณฑ์และเหตุผลอย่างไรในการแบ่งเช่นนี้ เท่าที่ผู้วิจารณ์ทราบนักประวัติศาสตร์ถือว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา เป็นประวัติศาสตร์ร่วมสมัยหรือเหตุการณ์ปัจจุบันทั้งสิ้น เมื่อผู้เขียนมีบทนำแล้วตอนที่ท้ายก็อาจจะมีการสรุปขมวดปมของหนังสือนี้ มีการชี้ทำนายแนวโน้มในอนาคตโดยพิจารณาจากประวัติศาสตร์ อาจจะถูกออกมาในรูปของการวิเคราะห์บทบาทและผลประโยชน์ของมหาอำนาจในแถบแปซิฟิกและมหาสมุทรอินเดีย ซึ่งจะทำให้หนังสือเล่มนี้สามารถหลีกเลี่ยงจากการเป็น “คำบรรยายเหตุการณ์ปัจจุบันของเอเชีย” ไปได้อย่างวิเศษทีเดียว เพราะถึงอย่างไรแม้ว่าคำทำนายจะผิดพลาดหรือไม่ก็ตาม ผู้เขียนก็ต้องมีการปรับปรุงหนังสือเล่มนี้อยู่เสมอเพื่อให้ทันกับเหตุการณ์ใหม่ๆ ความเจตนาารมณ์ของผู้เขียนนั่นเอง

๔. เรื่องการแสดงข้อมูล ผู้เขียนควรจะต้องสร้างเป็นตารางหรือ Model ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลนั้นๆ ซึ่งจะทำให้มองเห็นได้ชัดเจนมากกว่าการพรรณนาความธรรมดา และจะให้หัวข้อเรื่องของผู้เขียนเป็นการวิเคราะห์อย่างแท้จริง โดยเฉพาะข้อมูลที่เป็นตัวเลขถ้าทำอยู่ในรูปของตารางรวมทุกๆ ประเทศเข้าไว้ด้วยกัน ก็ยังจะทำให้การเปรียบเทียบสะดวกขึ้น นอกจากนี้ข้อความสำคัญบางตอนผู้เขียนควรบอกที่มาไว้ด้วย เช่น ในหน้า ๒๑ ข้อความในสาส์นที่ประธานาธิบดีทรูแมนส่งไปถึงผู้นำจีนทั้งสองฝ่าย (ก๊กมินตั๋งและพรรคคอมมิวนิสต์) และคำหนึการกระทำ (สงครามกลางเมือง) ของผู้นำจีนทั้งสองฝ่ายอย่างรุนแรง เป็นต้น

๕. เรื่องการใช้คำศัพท์ภาษาต่างประเทศ ไม่ทราบว่ามีผู้เขียนมีหลักเกณฑ์อย่างไรในการออกเสียง เพราะมีบางตอนที่ผู้เขียนใช้ไม่เหมือนกัน เช่น

คำว่า Chu Te ในหน้า ๕ ผู้เขียนอ่านว่า “จูเต้” แต่ในหน้า ๒๗ ผู้เขียนใช้คำว่า “จูเต้อ”

คำว่า Yenan ในหน้า ๑๔ ผู้เขียนอ่านว่า “เยแนน” แต่ในหน้า ๑๐ ผู้เขียนอ่านว่า “เอี้ยนอัน”

ซึ่งอาจจะทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจผิดคิดว่าเป็นคนละคำกัน และยังมีคำศัพท์บางคำที่น่าสงสัยในการออกเสียง เช่น นายกรัฐมนตรีเขมรมีชื่อว่า นายปอลปอต (หน้า ๒๕๓) ถ้าเรียกตามความนิยมว่า “พอลพก” จะถูกไหม นอกจากนี้ชื่อเมือง ไบ่บิ่ง (หน้า ๒๔) ควรวงเล็บไว้ด้วยว่าคือเมือง บักกิง ที่เจียงไคเช็คเปลี่ยนใหม่ในสมัยที่ครองอำนาจบนผืนแผ่นดินใหญ่นั้นเอง

โดยทั่วไปแล้ว หนังสือเล่มนี้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ผลพลอยได้จากการอ่านหนังสือเล่มนี้มีมากมายทั้งในแง่การเมือง เศรษฐกิจและสังคม เพราะผู้เขียนได้เสนอข้อมูลอย่างเป็นระเบียบอ่านเข้าใจง่าย และยังใช้สำนวนภาษาที่อ่านง่าย สิ่งที่น่าจะเป็นจุดเด่นของหนังสือเล่มนี้ที่เดียว มีข้อความบางตอนที่ผู้วิจารณ์อ่านแล้วรู้สึกขบขัน เช่น ในหน้า ๑๗๗ ที่ว่า (“..... ดินแดนที่ไชเวียดยึดครองได้แก่ตอนใต้ของสะชะลินและหมู่เกาะคูริล ซึ่งไชเวียดผนวกเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของตน แต่ญี่ปุ่นไม่ยอมรับรองฐานะดังกล่าว ครั้นเรียกร้องคืนจากไชเวียด ไชเวียดก็ไม่ยอมคืนให้ ญี่ปุ่นก็ไม่รู้จะทำอย่างไรดีและไม่มีเครื่องมือที่จะต่อรองกับไชเวียดได้....”)

บทที่น่าสนใจยิ่งของหนังสือเล่มนี้บทหนึ่งก็คือบทที่ ๔ ว่าด้วยเอเชียอาคเนย์ ผู้เขียนชี้ให้เห็นรูปแบบการปกครองที่เป็นแบบเผด็จการเหมือนกัน ของประเทศบางประเทศในเอเชีย ไม่ว่าจะเป็น ไทย อินโดนีเซีย เกาหลีใต้ ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ต่างกันเล็กน้อยตรงที่ว่าผู้นำของประเทศใดจะเป็นเผด็จการที่

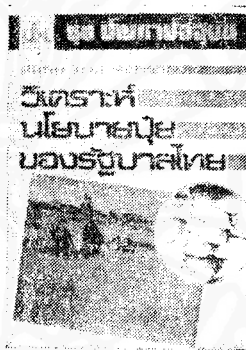
ทรงคุณธรรมมากกว่ากัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำลายล้างพลังนักศึกษาและประชาชน (หน้า ๑๒๘, ๒๖๕, ๒๗๒) ประเทศเหล่านี้จะดำเนินนโยบายเหมือนกัน รูปภาพที่กล่าววຈิปลี่ยนส์กำลังรุมตักนักศึกษา เพราะเห็นขบวนการคัดค้านเผด็จการมาร์คอสนั้น ผู้อ่านคงจะเห็นเป็นของธรรมดาไปเสียแล้ว เพราะในประเทศไทยเอง “หนัก” ยิ่งกว่านี้หลายเท่า แต่ถ้าพิจารณา โดยเปรียบเทียบแล้ว พฤติกรรมทางการเมืองของเกาหลีกับไทยดูจะคล้ายกันมากที่สุด โดยเฉพาะเกาหลีสมัยชิงมันรีที่มีการฆ่าหมื่นนักศึกษาและประชาชน (คล้ายกรณี ๑๔ ตุลา ๑๖) จนชิงมันรีทนความกดดันของประชาชนไม่ไหวจึงลาออกจากตำแหน่งและหนีไปอยู่ฮาวาย..... การเมืองภายหลังเกาหลีได้ภายหลังจากนักศึกษาและประชาชนขับไล่ นายชิงมันรีออกจากนอกประเทศแล้ว มีส่วนคล้ายการเมืองไทยภายหลังนิสิตนักศึกษาและประชาชนขับไล่ ดอนอม ปรภาส ณรงค์ ออกนอกประเทศไปแล้ว แต่บริวารของนายชิงมันรีก็ยังมีอำนาจและอิทธิพลในวงการบริหารและเศรษฐกิจเหมือนเดิม (คล้ายๆกับบริวารของ ดอนอม ปรภาส ณรงค์ ที่ยังกุมอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจในประเทศไทย แม้ว่าดอนอม ปรภาส ณรงค์จะสิ้นอำนาจไปแล้ว.... (หน้า ๑๒๔-๑๒๕)

เมื่ออ่านแล้วก็เห็นตามที่ผู้เขียนกล่าว เพราะที่จริงแล้วสภาพการณ์ในช่วงนั้นของไทยกับเกาหลีก็ไม่ได้ต่างกันเท่าไรนัก ซึ่งดูเหมือนว่าประเทศที่กำลังพัฒนาในเอเชียเกือบทุกประเทศมักชอบใช้วิธีการรุนแรงตักต้อนปัญหาที่น้อยอยู่เสมอ

โดยสรุปแล้วหนังสือเล่มนี้ไม่ได้เหมาะสมแต่เพียงสำหรับนักศึกษาประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ยังเหมาะสมสำหรับนักศึกษารัฐศาสตร์และผู้สนใจแสวงหาความรู้ด้านการเมืองระหว่างประเทศด้วย ซึ่งถ้าหากผู้เขียนได้พยายามแก้ไขข้อบกพร่องหมยหมยบางอย่างดูล่วงไปได้ ก็คงจะทำให้หนังสือเล่มนี้ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางออกไป อย่างไรก็ตามผู้วิจารณ์เชื่อมั่นว่า

ชื่อเสียงของผู้เขียนกับสถิติการพิมพ์ถึง ๔ ครั้ง ใน ๔ ปี ก็คงเป็นเครื่องยืนยันถึงคุณภาพของหนังสือเล่มนี้ไว้ได้ และถึงแม้จะมีราคาจำหน่ายเล่มละ ๔๕ บาท แต่ก็คุ้มค่าในการที่จะมีไว้ในครอบครอง เพราะค่าผ่านทางบ้านเอเชียศึกษาซึ่งนับว่ามีน้อยมาก นี่คือการยืนยันจาก ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ผู้เชี่ยวชาญพิเศษทางด้านเอเชียอาคเนย์

ธานี สุขเกษม
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิเคราะห์นโยบายปุ๋ยของรัฐบาลไทย

โดยสมภพ มานะรังสรรค์

สำนักพิมพ์ดวงกมล จำกัด ๒๕๒๑

๑๖๔ หน้า ราคา ๓๐ บาท

ปุ๋ยเป็นปัจจัยการผลิตพืชผลเกษตรที่สำคัญปัจจัยหนึ่ง และเกษตรกรไทยมีความจำเป็นต้องใช้ปุ๋ยในการผลิตพืชผลเกษตรมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ สำหรับผู้เกี่ยวข้องกับเรื่องปุ๋ย นอกจากจะประกอบด้วยเกษตรกรผู้ใช้ปุ๋ย ผู้ขายปุ๋ย ซึ่งรวมทั้งผู้ขายที่ผลิตปุ๋ยภายในประเทศและผู้ส่งปุ๋ยจากต่างประเทศเข้ามาขายแล้ว ยังเกี่ยวข้องกับรัฐบาลในฐานะที่เป็นผู้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับเรื่องปุ๋ยอีกด้วย บทบาทของรัฐบาลเกี่ยวกับเรื่องปุ๋ยนี้มีมากมายทีเดียว และหนังสือวิเคราะห์นโยบายปุ๋ยของรัฐบาลไทยเล่มนี้ เป็นหนังสือภาษาไทย

เล่มเดียวที่มีอยู่ในปัจจุบันที่ได้รวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เพื่อสะท้อนให้เห็นนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับเรื่อง ป้าย ทั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันก่อนช่วงสมบูรณ

หนังสือเล่มนี้มีทั้งหมด ๗ บท โดยแต่ละบทได้ พิจารณาเรื่องต่างๆ คือ สภาวะการใช้ป้ายของเกษตรกร ไทยก่อนปี ๒๕๐๖ นโยบายการผลิตป้ายในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๐๖ ถึง ๒๕๑๑ ความพยายามของบริษัทป้าย เคมีจำกัดที่จะผูกขาดตลาดป้ายในช่วงปี ๒๕๑๑ ถึง ๒๕๑๕ นโยบายการค้าป้ายเสรี สันเชื่อของรัฐบาลเกี่ยวกับ เรื่องป้าย การเก็บค่าธรรมเนียมการส่งเข้าป้ายสำเร็จรูป ในปี ๒๕๒๑ และสรุปและข้อเสนอแนะในบทที่ ๗ ซึ่งเป็นบทสุดท้าย

กล่าวได้ว่า หนังสือเล่มนี้ตลอดทั้งเล่มประกอบด้วย ข้อมูลและเนื้อหาจริง ๆ โดยผู้เขียนได้แบ่งแต่ละ เรื่องออกเป็นหัวข้อย่อย ๆ มากมาย ส่วนคำอธิบาย ให้เหตุผลต่าง ๆ ส่วนมากก็ให้เป็นข้อ ๆ สั้น ๆ เช่นเดียวกัน ซึ่งสะดวกแก่การอ่านและไม่ต้องเสียเวลา อ่านมากนัก นอกจากนี้แต่ละบทยังมีสรุปประจำบท อีกด้วย

ข้อดีของหนังสือเล่มนี้อีกประการหนึ่งก็คือ ผู้เขียน พยายามที่จะสืบสาวถึงเบื้องหลังต่างๆ ที่มีผลต่อการ กำหนดนโยบายเรื่องป้ายของรัฐบาล โดยเฉพาะกรณี ที่รัฐบาลมีนโยบายช่วยเหลือผู้ผลิตป้ายภายในประเทศ ซึ่งได้ก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อเกษตรกรอย่างยิ่ง และกรณีที่รัฐบาลได้กำหนดนโยบายที่เอื้ออำนวยให้ เกิดการผูกขาดตลาดการค้าป้ายภายในประเทศ ซึ่งขัดแย้งกับหลักวิชาทางเศรษฐศาสตร์ และนโยบายของ ประเทศอื่น ๆ ที่พยายามไม่ให้มีการผูกขาดในตลาด การค้าป้าย เพราะจะทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่เดือดร้อน และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการเกษตรอีกด้วย

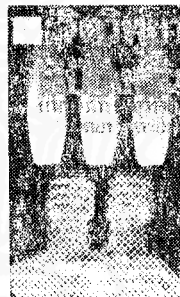
สำหรับผู้อ่านที่ไม่ค่อยชอบกวีเลข ไม่ชอบอ่าน หนังสือที่แบ่งเป็นหัวข้อย่อยมาก หรือไม่ชอบอ่าน หนังสือที่ไม่ค่อยได้ให้คำอธิบายเรื่องต่าง ๆ มากนัก จะต้องไม่ชอบอ่านหนังสือเล่มนี้อย่างแน่นอน ทั้งนี้

เพราะผู้เขียนหนังสือเล่มนี้พยายามที่จะให้ข้อมูลต่าง ๆ แก่ผู้อ่านมาก ส่วนการอธิบายให้เหตุผลนั้น ได้ผลัก ให้เป็นภาระหรือให้อยู่ในดุลยพินิจของผู้อ่านมากที่ เดียว

จากลักษณะดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจารณ์เชื่อว่าหนังสือเล่มนี้เหมาะสำหรับเป็นหนังสือทางวิชาการ ประกอบคำบรรยายวิชาที่เกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์การเกษตร อย่างยิ่ง

ประยงค์ เนตยารักษ์

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

จิตวิทยาเบื้องต้น

กาญจนา คำสุวรรณ

นิลดา เสาร์มณี

สำนักพิมพ์การเวก ๒๕๒๑ ๓๕๖ หน้า

จุดประสงค์ของหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนมุ่งที่จะให้ผู้ ลงทะเบียนเรียนวิชาวิทยาใช้เป็นคู่มืออ่าน ประกอบ จึงเลือกมาเฉพาะส่วนที่จะเสริมความเข้าใจ ส่วนรายละเอียดต่าง ๆ ผู้อ่านสามารถหาอ่านได้เองจากตำรา จิตวิทยาเบื้องต้นซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ และเพื่อให้หนังสือเล่มนี้แตกต่างจากตำราจิตวิทยาเบื้องต้นทั้งหลาย ผู้เขียนจึงได้ พยายามเสริมในส่วนที่ตำราส่วนใหญ่ยังขาด มุ่งหวัง ให้ผู้อ่านได้มองเห็นวิธีการประยุกต์ นอกจากนั้นยังได้

รวบรวมงานวิจัยค้นคว้าเกี่ยวกับคนไทย และสังคมไทยเอาไว้ด้วย

ข้างกันก็คือจุดประสงค์ที่ผู้เขียนได้กล่าวชี้แจงไว้ในบทนำ ว่าหนังสือเล่มนี้ไม่ใช่ตำราเป็นหนังสืออ่านประกอบ จึงนำเสียดายที่ชื่อหนังสือค่อนข้างจะเป็นวิชาการ ทั้ง ๆ ที่เนื้อหาในเล่มผู้เขียนสามารถเขียนให้อ่านได้สนุก น่าสนใจติดตาม การใช้หัวข้อเรื่องต่าง ๆ ก็มีความสามารถทั้งหัวข้อก็น่าสนใจและไม่เป็นวิชาการ เช่น ในเรื่องความสำคัญของผู้เลี้ยงดูในแง่ของฟรอยด์ ผู้เขียนใช้หัวเรื่องว่า ว่าด้วยเรื่องแม่: ที่ว่าแม่นั้นเป็นลัคนาใจ (หน้า ๖๘) หรือในเรื่องพัฒนาการของเด็กบางคน เด็กจำเป็นจะต้องมีความพร้อมเสียก่อน หัวเรื่องคือ การฝึกหัดก่อนถึงวุฒิภาวะ : อย่างรุ่งหนูนักซ์ (หน้า ๙๖) เป็นต้น

ความเป็นเอกลักษณ์ของหนังสือเล่มนี้ซึ่งยากที่จะหาอ่าน แม้แต่กับหนังสือที่เขียนขึ้นเพื่อใช้เป็นตำรา มีหลายประการ คือ

ประการแรก ผู้เขียนไม่เพียงแต่จะประยุกต์หลักทางจิตวิทยาเข้ากับพฤติกรรมต่าง ๆ เท่านั้น แต่ยังประยุกต์เข้ากับพฤติกรรมของคนไทยโดยเฉพาะไม่ว่าจะเป็นด้านแรงจูงใจ พัฒนาการ อารมณ์ การรับรู้ ฯลฯ มีการอธิบายด้วยการยกสุภาษิตและคำพังเพยของไทยประกอบ เช่น ความต้องการทางค่านิยมใจเป็นสิ่งสำคัญไม่แพ้ความต้องการทางค่านามร่างกายและคนไทยเราตระหนักถึงความสำคัญนี้ ดังเห็นได้จากสุภาษิตที่ว่า คับที่อยู่ได้ คับใจอยู่ยาก (หน้า ๔๑) หรือในเรื่องแรงจูงใจ ถ้าพ่อแม่มีแรงจูงใจให้สัมฤทธิ์สูงก็จะผลักดันให้รู้จักช่วยตัวเองตั้งแต่ยังเล็ก ให้รางวัลเมื่อลูกรู้จักพึ่งตนเอง แต่ถ้าพ่อแม่มีแรงจูงใจให้สัมฤทธิ์สูง การอบรมเลี้ยงดูก็จะมุ่งให้เด็กรักษาความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา เช่น ลูบหน้าปะจมูก ขว้างงูไม่พ้นคอ (หน้า ๑๑๗)

ประการที่สอง ผู้เขียนได้พยายามรวบรวมผลงานวิจัยเกี่ยวกับคนไทยไว้มาก ซึ่งผู้วิจัยมีทั้งจากคนไทย

เองและจากชาวต่างประเทศ เช่น งานวิจัยของสถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก คือ เรื่องอิทธิพลของสังคมต่อพัฒนาการของเด็ก (หน้า ๑๘๒) เรื่องความกลัวของเด็กไทย (หน้า ๑๙๐) วิเคราะห์สังคมและครอบครัวไทยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ โดย สายันท์ อุทัยศรี (หน้า ๒๐๘) อิทธิพลของสังคมที่มีต่อทัศนคติของวัยรุ่น โดย กวงเทียน พันธุ์นาวัน และบุญยิ่ง เจริญยิ่ง (หน้า ๒๖๗) สำนวนครอบครัว โรงเรียน ในฐานะที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติของคนไทย โดย Thomas Fitz Simons (หน้า ๒๕๒) แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของเด็กวัยรุ่นไทย โดย Guskin (หน้า ๒๗๑) ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่น่าสนใจอีกหลายเรื่อง ที่ผู้เขียนไม่ได้บอกรายละเอียดถึงแหล่งของงานวิจัย เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้อ่านได้ติดตามค้นคว้า เช่น ทัศนคติของหมอแผนใหม่และการคลอดบุตร (หน้า ๒๖๖) เป็นต้น

ประการที่สาม ในบทบุคลิกภาพ นอกจากผู้เขียนจะได้เขียนถึงทฤษฎีบุคลิกภาพต่าง ๆ แล้ว ผู้เขียนยังได้วิเคราะห์บุคลิกภาพของคนไทยซึ่งแตกต่างจากคนชาติอื่น ๆ คือ มีความเกรงใจ มีความรู้สึกเกี่ยวกับหน้า เช่น เห็นแก่หน้า อายากได้หน้า แก่หน้า การเชื่อถือโชคกลาง ของขลัง อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ ฯลฯ (หน้า ๒๑๗)

วัตถุประสงค์ของผู้เขียนต้องการที่จะเสริมความเข้าใจให้กับผู้เรียนวิชาจิตวิทยา แต่ถ้าได้อ่านหนังสือเล่มนี้จนจบจะเห็นว่าหนังสือเล่มนี้ไม่เพียงแต่จะขาดบทสำคัญ ๆ บางบท ซึ่งเป็นพื้นฐาน ของพฤติกรรมเท่านั้น หลาย ๆ บทในหนังสือเล่มนี้ยังขาดคอนสแตนต์ไปอย่างน่าสงสัยว่าจะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจให้กับผู้เรียนวิชานี้ได้อย่างไร เช่น แม้แต่บทแรกที่กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของวิชาในหัวข้อ แล้วก็ถึงศตวรรษที่ ๑๙ และ ๒๐ (หน้า ๙) ผู้เขียนกลับไม่พูดถึงเหตุการณ์สำคัญทางจิตวิทยา เช่น การสร้างห้องปฏิบัติการทางจิตวิทยาเป็นครั้งแรก การศึกษาเรื่อง

ความจำของ Ebbinghaus การพบอัตราเร็วของกระแสประสาท โดย Helmholtz สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นต้นกำเนิดสำคัญของวิธีการศึกษาพฤติกรรมในแง่วิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นวิชาที่จิตวิทยาใช้ศึกษาอยู่ในปัจจุบันนี้

ถึงแม้ผู้เขียนจะพยายามหลีกเลี่ยงการเขียนเชิงวิชาการ ให้อธิบายด้วยตัวอย่าง แต่ก็ยังมีหลายตอนที่ผู้อ่านอาจไม่เข้าใจให้กับผู้อ่านได้ เช่น ผู้เขียนต้องการชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างพฤติกรรมและประสบการณ์ดังนี้..... เรามีกำที่คล้าย ๆ กันอีกคำหนึ่งกับคำว่าพฤติกรรมก็คือ คำว่า ประสบการณ์ ประสบการณ์ หมายถึง การกระทำที่มีเรื่อง ระยะเวลา และสภาพที่กำหนดมาให้ย้อนหนึ่ง

การจะทำความเข้าใจกับพฤติกรรมของคนก็ต้องมีความเข้าใจเรื่องกระบวนการทำงานของประสบการณ์ พฤติกรรมนั้นจะ รวมทั้งกับความคิดและความรู้สึก และก่อนที่เราจะรู้ว่าทำไมเราจึงรู้สึกหรือกระทำเช่นนั้น เราต้องคิด รู้สึกและกระทำเช่นนั้นเสียก่อน

ยิ่งเราเข้าใจประสบการณ์ของมนุษย์มากขึ้นเท่าไร เราก็ยิ่งเข้าใจอธิบายและทำนาย พฤติกรรมของมนุษย์ได้มากขึ้นเพียงนั้น เราอาจขยายประสบการณ์และปรับปรุงพฤติกรรมของเขาได้ (หน้า ๒๒)

ในเมื่อผู้อ่านไม่เข้าใจว่าประสบการณ์คืออะไร จะให้เข้าใจ อธิบาย และทำนายพฤติกรรมของมนุษย์ได้อย่างไร

ในเรื่องทฤษฎีบางเรื่อง เช่น การเรียนรู้ซึ่งเป็นหัวใจของจิตวิทยาในปัจจุบัน เป็นการยากที่จะเขียนถึงทฤษฎีเรื่องนี้ให้อ่านได้สนุกเพลิดเพลินโดยไม่ต้องใช้สมมติและความคิด เช่น สติลาการเขียนเรื่องอื่นๆ ของหนังสือเล่มนี้ คำจำกัดความที่ไม่รัดกุม คำอธิบายที่ไม่ชัดเจนและปราศจากตัวอย่างประกอบ (ซึ่งเคยมีอย่างมามากในหัวข้อเรื่องอื่นๆ) นอกจากจะไม่ทำให้ผู้อ่านไม่เข้าใจทฤษฎีการเรียนรู้แล้ว กลับจะทำให้ผู้ที่เรียนจิตวิทยาเบื้องต้นเกิดความสับสนไขว้เขวยิ่งขึ้น เช่น เรื่องตัวเสริมแรงในทางบวก ตัวเสริมแรงในทางลบ การลงโทษ (หน้า ๑๖๓)

กล่าวโดยสรุป หนังสือจิตวิทยาเบื้องต้นเล่มนี้ผู้เขียนมีความสามารถในการเขียนให้อ่านสนุกเพลิดเพลิน เข้าใจสังคมไทยตามหลักจิตวิทยาเฉพาะที่ง่าย ๆ หนังสือประเภทนี้มีความสำคัญในแง่ของการเผยแพร่วิชาการให้กับคนทั่วไป ไปที่ไม่เคยรู้จักวิชานี้มาก่อนมากกว่าที่จะใช้เป็นหนังสืออ่านประกอบสำหรับผู้เรียนจิตวิทยา นอกจากนี้ผู้อ่านจะต้องผิดหวัง ถ้าต้องการใช้หนังสือเล่มนี้เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้างานวิจัยเกี่ยวกับสังคมไทยที่รวบรวมไว้เป็นจำนวนมาก

ท้ายที่สุดขอเตือนสภาพสตรีโสททั้งหลายว่า อย่าเพิ่งควนศักดิ์สนใจอยู่เป็นโสทต่อไป เมื่ออ่านเรื่องความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้ชายไทยว่า “ชีวิตสมรสเริ่มสั้น คลอนเอาตอนวัยกลางคน ตามธรรมชาติชาวไทยร้อยละ ๗๐-๘๐ มักจะนอกใจภรรยา แต่เมื่ออายุเข้าวัยกลางคนร้อยละ ๘๐ มักจะหลอกหลวงภรรยา” (หน้า ๑๐๐)

รวี นพเกตุ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

หนีให้พ้นไปจากวัยเด็ก

จอห์น โอลท์ เรียบเรียง

กาญจนา คำสุวรรณ แปล

“หนีให้พ้นจากวัยเด็ก” เป็นหนังสือที่ “กาญจนา” ดลอกความและเรียบเรียงจาก “Escape from Childhood” ของจอห์น โอลท์ ผู้เรียบเรียงได้ออกตัวไว้ในคำนำถึงความไม่แตกฉานในการดลอกความ และความไม่สันถิตทางภาษาของตน ที่จริงแล้วผู้วิจารณ์เกือบจะไม่พบลักษณะดังกล่าวในหนังสือนี้เลย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงฝีมือในเรื่องนี้ของ “กาญจนา” และคุณเสกใสขันทิวรพงศ์ ผู้อ่านและตรวจแก้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในตอนท้ายๆ ของเล่มผู้เรียบเรียงเขียนได้สละสลวยจนผู้วิจารณ์มีความรู้สึกคล้าย ๆ กับกำลังคุยอยู่กับ “กาญจนา” อย่างเพลิดเพลิน

จอห์น โฮลท์ เขียนหนังสือเล่มนี้ด้วยความตั้งใจที่จะต่อสู้เพื่อสิทธิของเด็ก เขามองเห็นว่าทุกวันนี้ผู้ใหญ่มิได้ยอมรับสภาพความเป็นเด็กอย่างถูกต้อง และเด็ก ๆ ต้องอยู่ภายใต้ภาวะจำยอมซึ่งเป็นอันตราย โฮลท์ เสนอไว้ในหนังสือของเขาว่า เด็ก ๆ ทุกคนไม่ว่าจะอายุเท่าใดก็ตาม ควรจะมีสิทธิ ภาระหน้าที่และความรับผิดชอบที่ผู้ใหญ่มีกันอย่างเต็มที่ รวมทั้งสิ้น ๑๑ ข้อ ซึ่งการเรียกร้องสิทธิดังกล่าวจำเป็นจะต้องเปลี่ยนกฎหมาย ระเบียบประเพณี หรือทัศนคติบางอย่างที่สังคมมีต่อเด็กเสียใหม่ แต่เขาก็มิได้หวังว่าจะทำได้อย่างรวดเร็ว หรือเปลี่ยนจากหน้ามือเป็นหลังมือ แต่จะค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปเป็นขั้นตอน ถึงกระนั้นโฮลท์ก็ยังเชื่อว่าคงไม่มี ไคร่มองโลกในแง่ดีมากพอที่จะยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เขาเสนอในหนังสือเล่มนี้ทั้งหมดได้ แต่เขาก็ยังรักที่จะพยายามเปลี่ยนแปลง แกะไขสิ่งที่เห็นอยู่ชั่วฟ้าสีดล

ถึงแม้โฮลท์จะมีได้เห็นว่าวัยเด็กเป็นสิ่งเลวร้ายสำหรับเด็กทุกคนทุกเวลา เพราะวัยเด็กสำหรับคนบางคนในบางเวลาหมายถึงความสุข ความปลอดภัยที่ได้รับการคุ้มครอง แต่เขาก็ยังเห็นว่าลึกลงไปภายใต้วัยเด็กนั้น เด็กถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกข่มขู่ ถูกปฏิบัติอย่างผิด ๆ จากครอบครัว หรือมีละเล่นชีวิตในวัยเด็กก็ถูกยัดเยียดออกไปแสนยาวนานตัวเด็กเองทนไม่ได้และอยากตัดขาดกับพ่อแม่ โดยเฉพาะพ่อแม่ที่พยายามผูกเด็กไว้ให้แน่น บ้านที่จะเป็นวิมานสำหรับเด็กได้คือบ้านที่ก่อให้เกิดความมั่นใจ เปิดโอกาสให้เด็กได้ใช้ความกระหายอยากรู้ และผลกำลังที่จะทดสอบความแข็งแกร่งตลอดจนทักษะต่าง ๆ ก่อนที่เด็กจะออกไปเผชิญกับโลกภายนอก

บทความของโฮลท์หลายตอนเน้นให้เห็นถึงผู้ใหญ่ที่แสวงหาอำนาจจากเด็ก เคียดแค้นชิงชังเด็ก วิดกกังวลเกี่ยวกับตัวเด็ก เบื่อที่จะยุ่งหมกมุ่นกับเด็ก หาประโยชน์จากวัยเด็ก ฯลฯ เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่ามีผู้ใหญ่เช่นนี้อยู่ในสังคมของเรา และผู้ใหญ่บางคน

ก็อาจจะเป็นเช่นนี้บ้างในบางโอกาส โฮลท์กล่าวถึงสัมพันธภาพของผู้ใหญ่ที่มีต่อเด็กแล้วแต่ในทางไม่ดี และขยายสภาพความจริงส่วนน้อยให้ดูเคร่งครัด น่ากลัวจนละเลยความจริงทั่ว ๆ ไปอย่างน่าเสียดาย ถึงแม้ผู้ใหญ่เกือบทุกคนได้ปฏิบัติต่อเด็กมาอย่างผิด ๆ แล้วทั้งนั้น แต่ส่วนใหญ่จะปฏิบัติไปโดยมิได้ตั้งใจ และมีผู้ใหญ่ไม่น้อยสนใจที่จะหาวิธีปฏิบัติต่อเด็กใหม่ให้เหมาะสม แต่ถ้าหากจะมีผู้มองสัมพันธภาพของเด็กและผู้ใหญ่อย่างชนิดเป็นศัตรูต่อกันอย่างแรง การจะหันหน้าเข้ามาหากันเพื่อทำความเข้าใจกันใหม่คงจะเป็นได้ยาก รวมทั้งเป็นการสร้างความขมขื่นและท้อถอยให้แก่ผู้ใหญ่ซึ่งเป็นปुरुชนธรรมดา ๆ ด้วย

โฮลท์ กล่าวว่า การช่วยเหลือจะไม่มีประโยชน์อะไรถ้าผู้ให้ยื่นไปยึดเยียดให้ทั้ง ๆ ที่ผู้รับไม่มีความจำเป็นต้องรับ และไม่ต้องการรับ ทุกวันนี้ความช่วยเหลือถูกนำเอามาเป็นเครื่องบังหน้าในการเอารัดเอาเปรียบอยู่มาก ความตั้งใจดีแต่เพียงอย่างเดียวไม่ได้เป็นข้อรับประกันการกระทำว่าต้องดีเสมอไป ผู้ให้จะต้องให้สิทธิแก่ผู้รับที่จะเลือกรับความช่วยเหลือ โฮลท์เห็นว่าผู้ใหญ่มักจะประเมินความสามารถของเด็กต่ำเกินไป เด็กจะเติบโตได้ก็เพียงไรขึ้นอยู่กับวิธีที่ผู้ใหญ่ฝึกหัดเด็ก และทัศนคติที่ผู้ใหญ่มีต่อเด็ก เราจะพบว่าเด็ก ๆ มีความสามารถและความรับผิดชอบสูงกว่าเดิม เพียงแต่ผู้ใหญ่จะมอบหมายภารกิจ และความไว้วางใจให้แก่เขา โฮลท์วิจารณ์ว่าสังคมปัจจุบันเห็นเด็ก ๆ เป็นเพียงวัตถุรองรับความรักและเด็กอยู่ในภาวะจำยอม แม้จะสบอารมณ์หรือไม่ เด็กจะต้องมีสิทธิที่จะปฏิเสธความรักผู้ใหญ่ ต้องให้ความเคารพกับความรู้สึกของเด็ก ผู้ใหญ่จะต้องไม่ปฏิบัติต่อเด็กเหมือนตุ๊กตาที่นึกอยากจะชื่นชมหรือทิ้งขว้างเสียเมื่อใดก็ได้ และเด็กมิได้น่ารักเพราะความไร้เดียงสา หรืออ่อนแอซึ่งนั่นเป็นเพียงความรู้สึกของผู้ใหญ่ที่ต้องการจะเหนือกว่าเด็กเท่านั้น แท้จริงแล้วเด็กมีพลังและความอยากรู้อยากเห็น อยากเรียนรู้และไม่อยากเป็นคนไร้เดียงสา

และเด็กมักจะผิดหวังจากการเข้าไปเรียนในโรงเรียน เพราะโรงเรียนมิได้ให้สิ่งที่เด็กต้องการ

โฮลท์ ยกย่องสุนทรพจน์ของ พอล โรเบิร์ต ที่กล่าวแก่ผู้จบการศึกษาจาก Colorado Rocky Mountain ว่าให้ยอมรับตนเอง สัมตนเอง และหาอะไรที่สำคัญมากกว่าตนเองทำบ้าง การปฏิบัติกันดังกล่าวจะเป็นหนทางให้ผู้ปฏิบัติเกิดความรู้สึกรักใคร่ หรือเป็นที่รักของใคร ความรักเกิดมาบนรากฐานของการทำงานร่วมกัน เด็กต้องการโลกที่เขาจะได้หาอะไรทำเพื่อยอมรับตัวเอง และล้มตัวเอง เขาไม่ได้ต้องการความช่วยเหลือ ต้องการความปกป้องรักษามากเท่าที่ผู้ใหญ่ยึดเย็บให้เขา เขาจึงต้องการจะหนีออกมาจากวัยเด็กเสียให้พ้น เด็กต้องการโอกาสที่จะเลือกทางเดินของตน ต้องการจะมีโลกใหม่ และเขาต้องการสิ่งเหล่านั้นมากกว่าความรัก ความย่งโยหรือการกลับคืนไปสู่วัยเด็กที่ (ผู้ใหญ่คิดว่า) แสนสุขแน่นอน

โฮลท์มีความเห็นว่าผู้ใหญ่มีความคิดที่สับสนเกี่ยวกับความต้องการของเด็ก เพราะมีทัศนคติที่ผิดพลาดจากการที่คิดว่าสิ่งที่ผู้ใหญ่กำหนดให้เด็กนั้นคือสิ่งที่เด็กต้องการ แท้จริงแล้วสิ่งที่เด็กต้องการก็คือสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องการ (ไม่ใช่ความต้องการแบบเด็ก) เด็กต้องการโอกาสที่จะได้เข้าถึงประสบการณ์ทุกอย่าง เด็กควรจะมี "สิทธิ" ในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง และกฎหมายจะต้องให้ความคุ้มครองเมื่อมีผู้อื่นมาล่วงละเมิดสิทธิของเด็ก

โฮลท์ กล่าวถึงสิทธิต่าง ๆ ที่เด็กควรจะได้รับอันได้แก่ สิทธิที่จะออกเสียง ทำงานครอบครองเป็นเจ้าของทรัพย์สินของตนเอง เดินทางท่องเที่ยวเลือกผู้คุ้มครองด้วยตนเอง ได้รับรายได้ขั้นต่ำ รับผิดชอบทางกฎหมาย และทางเศรษฐกิจกำหนดการเรียนรู้อของตนเอง การใช้จ่าย (รวมถึงบุหรี่ เหล้า และยาเสพติด) ขับขี่รถยนต์ ควบคุมชีวิตส่วนตัวของตน โดยเฉพาะในเรื่องเพศ โฮลท์อธิบายถึงรายการละเอียดถึงการใช้สิทธิต่าง ๆ เหล่านี้ รวมทั้งปกป้องข้อเสียอันจะเกิดจากการใช้สิทธิอย่างน่าสนใจจนกระทั่งผู้วิจารณ์

เห็นว่าผู้สนใจอ่านหนังสือเล่มนี้ควรจะได้ติดตามรายการละเอียดด้วยตนเอง ผู้อ่านจะได้เห็นแง่มุมต่าง ๆ ที่ไม่เคยคิดมาก่อน รวมทั้งสภาพที่ซ่อนอยู่ในตัวเด็ก ถึงกระนั้นผู้วิจารณ์ต่อความภาพต่อไปไม่ได้ว่าเด็กที่เติบโตตามแบบของโฮลท์จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่มีทั้งเด็กแบบเก่า ผู้ใหญ่แบบเก่า ผู้ใหญ่แบบใหม่และผู้ใหญ่ที่พยายามแสวงหาประโยชน์จากเด็กที่มีใช้ลูกของตนด้วยวิธีล่ออันแนบเนียนต่าง ๆ ได้เป็นผลสำเร็จประการใด

อย่างไรก็ดีผู้วิจารณ์รู้สึกเสียใจอย่างมากที่ส่วนซึ่งเป็นเพชรน้ำหนึ่งของหนังสือเล่มนี้ได้ค่อย ๆ แสกกัวในตอนที่ท้ายของหนังสือ หากผู้อ่านผ่านพ้นส่วนที่ดูเคียดของหนังสือเล่มนี้มาได้ และสามารถมองตนเองได้ว่าเป็นกลาง รวมทั้งมีความจริงใจในการจะเข้าใจเด็ก ผู้วิจารณ์เชื่อว่าผู้อ่านจะได้ประโยชน์อย่างเต็มที่จากหนังสือเล่มนี้ และจะนำไปสู่การปรับปรุงการปฏิบัติต่อเด็กให้ดีขึ้น หนังสือเล่มนี้จะช่วยให้บีคักสากลเป็นปีที่มีความหมาย

ประนอม สโรฆมาน

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปัญหาของกรุงเทพ ฯ

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

(กทม. : วัชรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๑) ๔๗๑ หน้า

หนังสือเล่มนี้เป็นผลสรุปของการประชุมทางวิชาการเรื่อง "ปัญหาของกรุงเทพมหานคร" ซึ่งคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหงได้จัดขึ้นเมื่อวันที่ ๒๘-๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๐ เนื้อหาสาระของหนังสือเล่มนี้จึงประกอบด้วย ๒ ส่วน คือ ส่วนแรก เป็นบทความที่เขียนโดยนักวิชาการ และนักปฏิบัติในสาขาต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วยเรื่องการระบายน้ำในกรุงเทพฯ การทรุดตัวของพื้นดิน สภาวะน้ำเสีย การใช้ที่ดิน

การวางและจัดทำผังเมือง สภาพอากาศเสียจากการจราจร การพัฒนาเมืองหลัก แหล่งเสื่อมโทรมในเมือง และนิเวศวิทยาของเมือง ส่วนที่สองเป็นรายงานหรือบันทึกการสัมมนาจำนวน ๖ หัวข้อด้วยกัน คือ เรื่อง การเจริญเติบโตของกรุงเทพฯ กับการวางผังเมือง เรื่องน้ำและการระบายน้ำ เรื่องประชากรและแหล่งที่อยู่อาศัย เรื่องสภาวะแวดล้อมของกรุงเทพมหานคร เรื่องการพัฒนาเมืองหลัก และเรื่องอุปสรรคในการบริหารงานของกรุงเทพมหานคร ผู้เขียนบทความ และผู้นำการสัมมนาในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่ทำงานอยู่ในหน่วยราชการที่รับผิดชอบโดยตรงกับปัญหาที่ยกขึ้นหัวข้อสัมมนาทั้งสิ้น คือ สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย กทม. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การประปานครหลวง การเคหะแห่งชาติ สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองไทย สถาบันวิจัยภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นอกจากนี้ ก็ยังมีนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในเมืองไทยเข้าร่วมการสัมมนาด้วย

อ่านหนังสือเล่มนี้แล้วก็ให้เกิดความรู้สึกว่า อะไรคืออะไรในกรุงเทพฯ มันช่างเป็นปัญหาไปเสียทั้งหมด และหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบอย่างเช่น กทม. สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย การประปาฯ นครหลวง การเคหะแห่งชาติ ก็ยังไม่มีการที่ที่น่ามั่นใจว่าจะแก้ปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นได้เลย ทั้งนี้ก็เพราะปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดปัญหาของกรุงเทพฯ ขึ้นนั้นอยู่นอกเหนืออำนาจการควบคุมของหน่วยงานที่กล่าวข้างต้นเสียเป็นส่วนใหญ่ อย่างเช่น ปัจจัยในเรื่องการขยายตัวทางด้านประชากร การสร้างโรงงานอุตสาหกรรม การจราจร ฯลฯ ด้วยเหตุนี้ปัญหาของกรุงเทพฯ จึงกลายเป็นปัญหาระดับชาติที่รัฐบาลจะต้องเข้ามาเกี่ยวข้อง แก้ไข แต่ก็นั่นแหละ การแก้ปัญหาดังกล่าวย่อมจะต้องใช้งบประมาณแผ่นดินจำนวนมหาศาลในแต่ละเรื่อง ไม่ว่าจะปัญหานี้เป็นปัญหาในด้านการจราจรก็ดี

ปัญหาแหล่งสลัมก็ดี เหล่านี้ล้วนแต่จะต้องใช้ทรัพยากรทางการบริหารที่สูงมาก จึงเป็นปัญหาที่ผู้บริหารบ้านเมืองต้องใคร่ครวญอยู่เสมอว่าจะคุ้มค่า และเป็นธรรมหรือไม่ในการที่จะมาทุ่มเทเพื่อคนจำนวนหนึ่งในกรุงเทพฯ ซึ่งมีโอกาสดีกว่าพลเมืองส่วนอื่นของประเทศในทุกด้านอยู่แล้ว ในขณะที่ยังมีปัญหาเรื่องปากท้องของประชาชนในภูมิภาคทุกส่วนอยู่

ปัญหาของกรุงเทพฯ เท่าที่ประมวลได้จากหนังสือเล่มนี้ ก็คือ:-

๑. ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ คือ น้ำเน่า อากาศเสีย
๒. ปัญหาประชากร และแหล่งที่อยู่อาศัย
๓. ปัญหาเกี่ยวกับสาธารณสุขโลก เช่น การระบายน้ำ ถนนหนทาง น้ำบาดาล รวมถึงการใช้ที่ดิน และการจัดทำผังเมือง
๔. ปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม
๕. ปัญหาการบริหารงานของ กทม.

ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้เป็นผลมาจากการบริหารในอดีตที่ทุ่มเทงบประมาณส่งเสริมราชธานีทอดทิ้งชุมชนและชนบทส่วนใหญ่ จนทำให้นครหลวงเป็นแหล่งรวมความเจริญเกือบทั้งหมดของชาติ เช่น เป็นศูนย์กลางการปกครอง ศูนย์กลางคมนาคมทางบก ทางเรือ ทางอากาศ ศูนย์กลางการศึกษา วัฒนธรรม อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม ที่พักผ่อนหย่อนใจ แม้กระทั่งเมืองท่า ถ้าจะเปรียบเทียบกับกรุงเทพฯ กับเมืองที่สองคือ เชียงใหม่ จะปรากฏว่ามีความแตกต่างกันถึง ๔๐ เท่าตัว ลักษณะเช่นนี้จึงทำให้ปรากฏเป็นความเจริญแบบหัวโตขาสิบ หรือที่เรียกตามหลักวิชาผังเมืองว่า The Primate City ขึ้น

เมื่อความเจริญทั้งหลายทั้งปวงมาสมุรวมอยู่ที่กรุงเทพฯ ทรัพยากรทั้งหลายจากทุกภาคก็ถูกดูดซึมเข้ามารวมอยู่ที่ใจกลางแห่งนี้ การอพยพของประชากรเข้ามาทำมาหากินในกรุงเทพฯ ในช่วง ๑๐ ปีเศษที่ผ่านมาจนปัจจุบัน จึงเกิดขึ้นอย่างไม่มีที่ท่าว่าจะหยุด

ลงไปได้ ประชากรในกรุงเทพฯ ปัจจุบันมีประมาณ ๔.๔ ล้านคน เมื่อคิดเปรียบเทียบกับเขตเทศบาลทั่วประเทศอีก ๑๑๘ แห่งแล้ว ปรากฏว่าเฉพาะกรุงเทพฯ แห่งเดียวมีประชากรร้อยละ ๖๘ ของประชากรชาวเมืองทั้งหมด เทศบาลอีก ๑๑๘ แห่งที่เหลือมีประชากร ๒.๐๕ ล้านคน หรือร้อยละ ๓๒ และเมื่อคิดเปรียบเทียบกับประชากรทั้งประเทศแล้วก็ปรากฏว่า ประชากรของกรุงเทพฯ มีอยู่ถึงร้อยละ ๑๐ ของประชากรทั้งประเทศในพื้นที่เพียง ๓% ของประเทศ (๑๗๐๐ ตารางกิโลเมตร) ภายใต้อาณาเขตและปัญหาต่างๆ ที่กล่าวนี้แหละ กรุงเทพฯ จึงมีสมญาต่างๆ นานา เช่น เป็นนครแห่งความไม่สมดุล นครอันเป็นเครื่องจักรสำหรับผลิตเงินตราและนครที่ถือเอาแต่ผลกำไรตอบแทนของคนกลุ่มน้อยบนความทุกข์ยากของมวลชน (Profitopolis) เป็นต้น

ในค้ำของหน่วยงานต่างๆ ที่เป็นผู้มีบทบาทในการแก้ไข้ปัญหาของกรุงเทพฯ หนังสือเล่มนี้มีได้กล่าวโดยละเอียดนัก ส่วนใหญ่จะกล่าวพาดพิงถึงแต่ กทม. ในปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาการระบายน้ำ ปัญหาการจราจร การใช้ที่ดิน การวางผังเมือง และโดยเฉพาะบทสุดท้ายเป็นรายงานการสัมมนาปัญหาการบริหารงานของ กทม. ซึ่งมีผู้นำการอภิปรายทั้ง ๒ ท่านต่างมีแนวความคิดในการมองปัญหาต่างกันอย่างชาวกับคำก็ว่าได้ ฝ่ายแรกเคยเป็นสมาชิกสภา กทม. สมัยเลือกตั้งสมัยนายธรรมนุญ เทียนเงิน เป็นผู้ว่าฯ กทม. คือ คุณสมบูรณ์ วรพงษ์ ซึ่งเชื่อว่าผู้บริหาร กทม. ที่มาจากการเลือกตั้งจะแก้้ปัญหาได้ดีกว่า ฝ่ายหลังเป็นข้าราชการประจำของ กทม. คือ คุณสมบูรณ์ ผดุงเจริญ ผู้อำนวยการกองฝึกอบรม กทม. ปัจจุบัน ซึ่งเชื่อว่าผู้บริหาร กทม. ที่มาจากการแต่งตั้งจากข้าราชการประจำจะแก้้ปัญหาของกรุงเทพฯ ได้ดีกว่า แต่ผลสรุปของการสัมมนาเฉพาะหัวข้อนี้ไม่ได้ให้ทางออกอะไร

มากไปกว่าการกู้รื้ออย่างเสียดนเสียดน ผากให้ผู้บริหาร กทม. ช่วยกันแก้้ปัญหาเหล่านี้้อย่างจริงจังเสียที

ส่วนหน่วยงานอื่นๆ ที่น่าจะเข้ามามีบทบาทในการแก้้ปัญหาเฉพาะค้ำของกรุงเทพฯ ได้ดีกว่า กทม. เช่น การเคหะแห่งชาติ การประปานครหลวง หนังสือเล่มนี้ก็มีได้กล่าวถึงเท่าใดนัก โดยมากแล้วเมื่อพูดถึงปัญหาของกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่ก็จะพุ่งเป้าไปที่หน่วยงาน กทม. ในฐานะที่เป็นผู้ครอบครองพื้นที่กรุงเทพฯ นี้ แต่ตามความเป็นจริงและในแง่กฎหมายแล้ว* กทม. ก็เป็นหน่วยที่รับผิดชอบกับปัญหาของกรุงเทพฯ มากกว่าหน่วยอื่นๆ เช่น ปัญหาการรักษาความสะอาด ปัญหาจราจร ปัญหาการระบายน้ำ ปัญหาผังเมืองและการควบคุมอาคาร เป็นต้น และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง กทม. เป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่นของคนกรุงเทพฯ จึงเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่คนกรุงเทพฯ จะต้องคาดหวังบริการจากหน่วยงานแห่งนี้มากกว่าแห่งอื่น

กทม. นับว่าเป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่นที่มีวิวัฒนาการทางค้ำการจัดการจัดองค์การก้าวหน้าที่สุดในบรรดาองค์การปกครองท้องถิ่นทั้งหลายในประเทศไทย ถ้าศึกษาจากทวิบทกฎหมาย (Legal Approach) ที่จัดตั้ง กทม. แล้ว ก็อาจกล่าวได้ว่า การที่ กทม. ได้เปลี่ยนแปลงตัวเองมาตลอดเป็นระยะๆ ตั้งแต่ครั้งเป็นเทศบาลจนมาเป็นมหานครโดยรวมเอาหน่วยงานระดับจังหวัด เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด และสขาภิบาลเข้าด้วยกันนั้น ก็เป็นไปโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะสร้างองค์การขึ้นมาทำหน้าที่แก้้ปัญหาให้กรุงเทพฯ นั้นเอง**

แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าจะพูดกันในฐานะที่เป็นผู้รับบริการแล้ว ก็อาจกล่าวได้ว่า ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ไม่ว่าจะจัดตั้ง กทม. ขึ้นมาในรูปแบบไหน ก็ยังไม่อาจจะแก้้ปัญหาของกรุงเทพฯ ได้อย่างจริงจังเลย

* พ.ร.บ. ระเบียบบริหารราชการ กทม. พ.ศ. ๒๕๑๘ ได้กำหนดหน้าที่ของ กทม. ไว้ถึง ๒๒ ประการ

** โปรดดูารัมภบทของ ปว. ๓๓๕ ที่จัดตั้ง กทม. ขึ้นเป็นครั้งแรก

ทั้ง ๆ ที่หน่วยงานและอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ของ กทม. ในช่วง ๕ ปีที่ผ่านมาได้ขยายออกไปอย่างมากมายเกินอัตรากาารขยายตัวของประชากรในกรุงเทพฯ ด้วยซ้ำ (เทศที่ถือ ๕ ปีเป็นหลักเพราะ กทม. ตั้งขึ้นประมาณ ๕ ปีแล้ว และปัจจุบันมีพนักงานราว ๆ ๓๐,๐๐๐ คน) และเมื่อเปรียบเทียบอัตรากำลังระหว่างประชากรของกรุงเทพฯ กับจำนวนพนักงาน กทม. แล้วก็จะเห็น ๑๕๖:๑ หรือในทางกลับกันก็คือคนกรุงเทพฯ ๑๕๖ คน ต้องเสียภาษีมาเลี้ยงพนักงาน กทม. ๑ คน (ไม่นับรวมการทุจริตคอร์รัปชั่น ซึ่งระบาดราวกับโรคห่าใน กทม. ทุกระดับชั้นและทุกสาขางาน) นอกจากนี้ เมื่อคิดเปรียบเทียบอัตรากำลังระหว่างจำนวนพนักงาน กทม. กับพื้นที่กรุงเทพฯ แล้ว ก็จะพบว่าพนักงาน กทม. ถึง ๒๐ คน รับผิดชอบพื้นที่เพียง ๑ ตารางกิโลเมตร และหากจะคิดแจกแจงกันให้ละเอียดเป็นตัวเงินแล้วก็จะพบว่า ในพื้นที่ ๑ ตารางกิโลเมตร หรือในจำนวนประชากรของกรุงเทพฯ ๑๕๖ คนนี้ จะต้องเสียค่าจ้างให้แก่คนที่เข้ามาทำหน้าที่บริการถึงเดือนละต่ำสุด ๑๘,๐๐๐.- บาท/เดือน (ค่าจ้างต่ำสุดตามกฎหมายข้าราชการปัจจุบัน ๘๐๐.- บาท/เดือน) ทั้งนี้ไม่นับรวมการทุจริตคอร์รัปชั่น อัตรากำลังที่เปรียบเทียบให้เห็นอย่างคร่าว ๆ ที่สุดนี้ ถ้าเป็นเรื่องของบริษัทห้างร้านที่พูดได้คำเดียวว่า เจ๊งไปไม่รู้กี่ตลบแล้ว ด้วยเหตุนี้ปัญหาของกรุงเทพฯ จึงยังคงเพิ่มพูนขึ้นทุกวันอย่างกับดินพอกหางหมู

สาเหตุที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในการบริหารงานของ กทม. อาจมองในมุมกว้างได้ ๒ ลักษณะคือ:-

๑. ในส่วนของผู้บริหาร กทม.

๒. ในส่วนของข้าราชการประจำ

ทั้งสองส่วนนี้มีความเกี่ยวพันกันในการปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิด โดยส่วนแรกเป็นผู้นำหนดและควบคุมส่วนหลัง เมื่อส่วนหนึ่งส่วนใดบกพร่องก็ส่งผลกระทบต่อไปยังอีกส่วนหนึ่งด้วย

ผู้บริหาร กทม. นั้นได้แก่คณะผู้ว่าราชการและรองผู้ว่าราชการ ซึ่งแม้ว่า พ.ร.บ. ระเบียบบริหารราชการ กทม. พ.ศ. ๒๕๑๘ จะกำหนดให้มาจากการเลือกตั้ง แต่จนแล้วจนรอดสถานการณ์ทางการเมืองก็ได้ผลักดันให้มีการแต่งตั้งคณะผู้บริหารเกือบตลอดมา ในช่วง ๕ ปีที่ได้ตั้ง กทม. ขึ้นมามีคณะผู้บริหารที่มาจากการเลือกตั้งของคนกรุงเทพฯ เพียงพิเศษ นอกนั้นก็เป็นเรื่องของการ “สั่ง” ข้าราชการประจำเปลี่ยนหน้ากันเข้ามาบริหารโดยตลอดตามยุคสมัยที่รัฐบาลได้เปลี่ยนไป จำนวนชุดของคณะผู้บริหาร กทม. จึงมีพอ ๆ กับคณะรัฐบาล ซึ่งโดยเฉลี่ยแล้วผู้บริหาร กทม. แต่ละชุดมีอายุเพียงพิเศษ

การเปลี่ยนแปลงคณะผู้บริหารอยู่เสมอเช่นนี้ ได้ส่งอย่างสำคัญต่อการบริหารงาน กทม. หลายประการ กล่าวคือ ประการแรก ทำให้โครงการและแผนดำเนินงานต่าง ๆ ขาดความต่อเนื่องผู้บริหารชุดหนึ่งก็มีแนวความคิดไปอย่างหนึ่ง เมื่อเข้าไปบริหาร กทม. ก็ไม่ยอมรับแผนต่าง ๆ ที่ชุดเก่าวางไว้ หรือมีจะนั้นก็ไปเปลี่ยนแนวทางเสียใหม่ตามที่ตนเห็นว่าถูกต้อง ที่ซ้ำร้ายไปกว่านั้นก็คือ ผู้บริหารบางชุดที่เข้าไปรักษาเมืองชั่วคราวก็ไม่กล้าจะริเริ่มอะไรใหม่ ๆ คงทำแต่งานประจำที่ฝ่ายข้าราชการเสนอขึ้นไปเท่านั้น ประการที่สอง เมื่อคณะผู้บริหารชุดใดเข้ามาก็มักจะกวาดเอาข้าราชการประจำที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นคน ของชุดเก่าออกไป แล้วก็ตั้งคนที่คิดว่าจะเป็นพวกของตัวเองเข้ามาเหตุการณ์เช่นนี้วนเวียนเกิดขึ้นตลอดเวลา ข้าราชการประจำเองก็เกิดความไม่มั่นใจ เกิดแบ่งก๊กแบ่งกลุ่มคอยจ้องหว่านที่จะ “ฟัน” ซึ่งกันและกัน การประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ของ กทม. จึงเป็นไปได้ยากมาก เรื่องราวต่าง ๆ จึงเดินไปได้ช้าจนเกิดเป็นแนวปฏิบัติขึ้นว่า ถ้าใครต้องการให้เรื่องเร็วก็ต้อง “เดิน” เอง หรือมีจะนั้นก็ต้องให้สินบนเจ้าหน้าที่เป็นทอด ๆ ไป ประการที่สาม ซึ่งเป็นผลเสียหายอย่างร้ายแรงก็คือ ทำให้ กทม. กลายเป็นสนามสำหรับ

เก็บเกี่ยวผลประโยชน์ในรูปของตัวเงิน สำหรับคนบางกลุ่ม เพราะ กทม. นั้นได้เปรียบหน่วยราชการอื่นตรงที่มีงบประมาณของตัวเองฝ่ายธนาคารเป็นส่วนสำคัญ กระบวนการทางด้านงบประมาณนับตั้งแต่การขอตั้งรายการใช้จ่ายไปจนถึงการตรวจสอบภายหลังการเบิกจ่าย กทม. ก็สามารถจะจัดการได้สำเร็จรูปภายในตัวเอง คนบางกลุ่มที่มีพรสวรรค์ในการทุจริตก็มิชอบ จึงอาศัยความได้เปรียบอันนี้เป็นเครื่องมือครอบงำผลประโยชน์เข้ากระเป๋าตัวเองด้วยกลไกต่างๆ หนาๆ สุกที่จะบรรยายได้จบ ประการสุดท้าย ทำให้เกิดผลกระทบต่อระบบบริหารงานบุคคลของข้าราชการประจำอย่างร้ายแรงกล่าวคือ การแต่งตั้งโยกย้ายในตำแหน่งสำคัญๆ ก็กระทำกันในเฉพาะกลุ่มของชนกติกาท่างๆ ที่วางไว้ก็เพื่อเอาไว้ใช้กับคนนอกกลุ่มของตนเท่านั้น ใครที่อยากจะได้ตำแหน่งใดก็ต้องพยายามวิ่งเข้าหาเข้าไปคลุกคลีให้เห็นหน้าอยู่ทุกวันจนเต็มงานประจำของตัวก็มี, กทม. เลยต้องจ้างคนรับใช้แพงเหลือเกิน เพราะบางคนเป็นถึงซี. ๔-๕-๖ ก็คอยแต่นั่งผ้าห้วกระเป๋า หรือยกน้ำยอกของกินให้กับผู้มีอำนาจวาสนาบางคนเท่านั้น

นี่แหละคือ กทม. แล้วสามะหาอะไรจะต้องไปพูดถึงการแก้ปัญหาของกรุงเทพฯ ให้เปลืองเวลา

รวมความแล้ว หนังสือของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหงเล่มนี้ นับว่าน่าอ่านมากที่สุดสำหรับบัณฑิตศึกษาและคน กรุงเทพฯ น. เพราะทำให้มองเห็นภาพของกรุงเทพฯ ในลักษณะที่เป็นระบบได้ชัดขึ้น และสิ่งที่จะออกกล่าวเสียมิได้ก็คือคณะรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้ทำหน้าที่ของตนอย่างน่าภาคภูมิใจแล้วในฐานะที่เป็นสถาบันการศึกษาของชาติ ซึ่งจะก้องหูกำให้เห็นปัญหาของสังคม แม้จะเป็นสังคมของคนเพียงกลุ่มเดียวก็ตาม

สุทัศน์ น้าพลุสุขสันต์
กองฝึกอบรม กรุงเทพมหานคร

อนุสรณ์ ศาสตราจารย์จร สุขพานิช

วุฒิชัย มงคลีปี่ บรรณาธิการ

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

๑๕๐ หน้า

หนังสือเล่มนี้ ได้จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ศาสตราจารย์จร สุขพานิช ผู้เป็นนักประวัติศาสตร์ที่เด่นที่สุดคนหนึ่งในยุคนี้ ซึ่งท่านได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๔ มกราคม ๒๕๒๑ ศาสตราจารย์จร สุขพานิช จัดเป็นนักประวัติศาสตร์ที่เรียกว่า "Patrician Historian" กล่าวคือ ท่านถึงแล้วซึ่งความปรารถนาของมนุษย์เราจะพึงปรารถนาในแง่ของทรัพย์สินสมบัติ ท่านจึงอุทิศชีวิตในครึ่งหลังของท่านให้แก่ประวัติศาสตร์อย่างแท้จริง โดยที่ท่านได้พยายามแสวงหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประวัติศาสตร์ไทยตามห้องสมุด และจากจดหมายเหตุในประเทศต่างๆ อาทิ อินเดีย อังกฤษ สหรัฐอเมริกา ซึ่งยากที่บุคคลอื่นจะมีความสามารถ และโอกาสจะทำได้ ศาสตราจารย์จร สุขพานิช เป็นนักประวัติศาสตร์ที่แท้จริง กล่าวคือท่านยอมทำในสิ่งที่ยากและน่าเบื่อในการค้นคว้าหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ประกอบการเขียนและการตีความของท่าน โดยความพยายามไว้ความเป็นธรรม ตามน้ำหนักของข้อมูลและหลักฐานนั้นๆ ไม่เหมือนพวกที่เรียกตัวว่านักประวัติศาสตร์บางสำนักที่มี Preconceive Notion คืออคติฝังใจอยู่ก่อนแล้วว่า จะตีความเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ว่าจะให้เป็นอย่างไร แล้วก็พยายามหาข้อมูลหลักฐานที่มาสสนับสนุนความคิดของตน ยิ่งกว่านั้นพวกที่เรียกตัวเองว่านักประวัติศาสตร์ พวกนี้มักจะสาวจากผลไปหาเหตุ โดยที่บ่อยครั้งจะมองข้ามทั้งตั้งใจและไม่ตั้งใจต่อข้อมูลและหลักฐานที่เกี่ยวข้องไปเลยก็มีและมักจะใช้มาตรฐานของปัจจุบันไปประเมินอดีต ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสังเวชมากที่สุดทีเดียว

นับว่าเป็นความคิดริเริ่มที่น่าสรรเสริญของคณะผู้จัดทำหนังสือเล่มนี้ขึ้นมา เพราะในตอนท้ายของ

หนังสือเล่มนี้ ได้รวบรวมรายชื่อผลงาน ของศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช ivo ทั้งหมด ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ศึกษาประวัติศาสตร์เป็นอย่างมาก แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ผลงานของท่านกระจัดกระจาย ตามที่ต่างๆ มาก จะเป็นกรณีที่เกี่ยวข้องหากมีการรวบรวมพิมพ์ออกมาเป็นชุดโดยเฉพาะผลงานของศาสตราจารย์ขจร ที่เป็นรูปของบทความ เพราะในปัจจุบันนี้ส่วนใหญ่คงหาอ่านได้ยากมากทีเดียว

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ ตอนหนึ่งเป็นผลงานเขียนทางบ้านประวัติศาสตร์ของศาสตราจารย์ขจร สุขพานิชเอง รวม ๑๓ เรื่องที่เกี่ยวข้องกัน เริ่มเรื่องมาตั้งแต่ต้นกำเนิดและแนวอพยพของเผ่าไทย จนถึงเรื่องของยุคสุโขทัย ส่วนตอนที่สองเป็นผลงานของนักวิชาการ ๑๑ ท่านที่ ได้รับเกียรติจากผู้จัดทำหนังสืออนุสรณ์มาเขียนบทความทางวิชาการ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นไปในทางประวัติศาสตร์ เพื่อเป็น Tribute ต่อศาสตราจารย์ขจร ทั้งทางตรงและทางอ้อม

สำหรับตอนที่ ๑ อันเป็นผลงานของศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช นั้นเป็นบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ รวมทั้งการบรรยายและอภิปรายรวม ๑๓ เรื่อง ที่เกี่ยวข้องกัน ในช่วงเวลาตั้งแต่ต้นกำเนิดของเผ่าไทยไล่เรื่อยมาจนถึงยุคสุโขทัย ซึ่งนับรวมเวลานับพันปี ซึ่งช่วงนี้ของประวัติศาสตร์ไทยจัดว่าเป็นช่วงคลาสสิกที่ขาดหลักฐานทางเอกสารอย่างมาก วิธีการรวบรวมหลักฐานข้อมูลส่วนใหญ่จะต้องอาศัยวิธีการของวิชามานุษยวิทยา การเขียนประวัติศาสตร์ในยุคนี้ จำต้องอาศัยความละเอียด ความเฉลียวฉลาด และความมีจินตนาการ ตลอดจนความมีจิตใจเป็นนักประวัติศาสตร์ (หมายความว่า ผู้เขียนประวัติศาสตร์ต้องพยายามทำให้เหมือนกับคนในยุคนั้น มิใช่เอามาตรฐานค่านิยมในปัจจุบันไปตีความปรากฏการณ์ในยุคอื่น ๆ) อย่างสูง เพราะนับประสาอะไรกับเหตุการณ์ที่ล่วงไปนับพันปี เพียงแต่เหตุการณ์ที่อยู่ร่วมสมัย

ของเราก็ยังหาความกระจ่างไม่ได้ อาทิ การสิ้นพระชนม์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๘ หรือ การลอบสังหารประธานาธิบดีเคนเนดี

งานของศาสตราจารย์ขจร สุขพานิชนับเป็นผลงานที่ผ่านวิธีการทางประวัติศาสตร์อย่างหนักหน่วง โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีการที่เรียกว่า “Dirty work” คือการค้นคว้าหลักฐานอ้างอิงที่ยากลำบากและน่าเบื่อ กว่าจะได้ข้อมูลมาอ้างอิงแต่ละชิ้นแสนยากและใช้เวลานาน ถึงกระนั้นท่านอาจารย์ขจรเองยังไม่เคยถือว่างานของท่านถูกต้องและดีที่สุดแล้วเลย ท่านมักจะพูดเสมอว่า “เอาหลักฐานมาแย้งกันดีกว่า” ถ้าหลักฐานดีกว่าท่านก็ยอมรับ นับว่าน่าจะเป็น อุทาหรณ์แก่พวกที่เรียกตัวเองว่านักประวัติศาสตร์ที่ชอบเอาทฤษฎีของฝรั่งมั่งค่า จับประวัติศาสตร์ไทยยึดเข้ากรอบแบบจับข้างยึดเข้ากระบอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของการวิวัฒนาการทางการปกครองของไทย ที่เอะอะก็ว่า สังคมบุพกาล สังคมทาส สังคมศักดินากันเประโไปหมด

สำหรับตอนที่ ๒ นั้นเป็นบทความ ๑๑ บทความ โดยมีบทความของ ดร.โอมาตยกุล พลโทคำเนิร เลขะกุล และเนร สถาปติย์ วัน ๔ ที่ได้กล่าวถึงศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช ในฐานะบุคคลซึ่งช่วยให้ผู้ที่สนใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของท่านอาจารย์ขจร ได้ข้อมูลเกี่ยวกับตัวของท่านเพิ่มเติมไม่น้อยทีเดียว นอกจากนี้บทความของศาสตราจารย์สาโรจ บัวศรี เริ่มปรัชญา อริสโตเติล ได้แสดงให้เห็นว่า ความสนใจทางวิชาการของท่านอาจารย์ขจร สุขพานิช แทบจะไม่มีขอบเขตจำกัดเลยก็ว่าได้

ตำนานมูลศาสนา วัดป่าแดง เชียงตุง เขียนโดย คร. ประเสริฐ ณ นคร พระมหาธรรมราชาที่ ๒ โดย ม.ร.ว. ศุภวัฒน์ เกษมศรี ข้อมูลประวัติศาสตร์ไทยจากเอกสารปอร์ตุเกส โดย ชุติริ จามรมาน นับเป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจไม่น้อย อ่านคู่แล้วอาจจะไม่เห็นว่าคุณค่าเท่าไรนัก และกระบวนการกว่า

จะได้มานั้น จักว่ายากเย็น เหมือนเราบังคับนักกายกรรม แสดงทุกอย่างง่าย ๆ แต่ถ้าลองทำเองบ้างก็จะทราบถึงความยากลำบาก

บทความของ ดร. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เรื่อง "การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ" จักเป็นบทความที่น่าสนใจอย่างมากทีเดียว เพราะประวัติศาสตร์เศรษฐกิจก็เป็นสาขาในวิชาประวัติศาสตร์ แต่มีวิธีการปลีกย่อยที่แตกต่างออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเอาทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์และวิชาสถิติเข้ามาใช้ ดร. ฉัตรทิพย์ ได้อ้างว่าการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจในประเทศไทยได้เริ่มมีการใช้ทฤษฎีวิเคราะห์ข้อมูลขั้นต้นกันบ้างแล้ว ซึ่งนับว่าเป็นที่น่ายินดีที่บ้านเรา วิชาการทางประวัติศาสตร์ได้เจริญก้าวหน้าและมีผู้มีใจกว้างทดลองใช้วิธีการใหม่ๆ กันซึ่งจะเป็นตัวอย่างอันดีต่อสาขาวิชาอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสาขาวิชาสังคมวิทยาในประเทศไทย ควรจะได้เริ่มมาพิจารณาให้ความสนใจต่อวิธีการศึกษาแบบอื่นๆ เช่น การวิจัยเอกสารกันบ้าง ไม่ใช่จะใช้แต่ Quantitative Method เท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ดร. ฉัตรทิพย์ ได้เขียนต่อไปว่า การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจในประเทศไทยยังไม่มีการใช้วิธีการทางสถิติเลย แม้ในสำนักที่เป็นทฤษฎีความเจริญเติบโตก็ตาม ซึ่งก็นับว่าน่าเห็นใจอยู่เนื่องจากผู้วิจารณ์มีประสบการณ์ที่ไม่มากนักในการพยายามแสวงหาข้อมูลทางกัน ปริมาณในการผลิตในการส่งออกจากกองจดหมายเหตุในช่วงระยะเวลา ๘ เดือน ก็ไม่ปรากฏว่าจะมีข้อมูลทางด้านนี้เพียงพอที่จะนำวิธีการสถิติเข้าไปจับได้เลย พุทก็พูดเถิด แม้แต่ในปัจจุบันเองข้อมูลแบบนี้ยังเชื่อถือไม่ค่อยจะได้เลย

บทความเรื่อง "ข้าว: ต้นเหตุของปัญหาเศรษฐกิจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว" โดย สนธิ เตชานันท์ มีลักษณะเป็นแบบของสนธิเองที่มีความตั้งใจจะให้ข้อมูลที่นำมาเสนอนั้นอธิบายใน

ตัวของมันเอง จุดอ่อนของวิธีการของสนธิก็คือ การขาดความสืบเนื่อง นอกจากนี้การตีความก็ดูจะแคบเกินไป จากการศึกษาที่เสนอความเห็นที่ว่าข้าวเพียงประการเดียวที่เป็นต้นเหตุของปัญหาเศรษฐกิจในสมัยรัชกาลที่ ๗ เพราะปัจจัยอื่น ๆ อีกหลายอย่างโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาวะการณ์เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ที่มีผลกระทบอย่างมากต่อปัญหาเศรษฐกิจในสมัยนี้

อย่างไรก็ดีประโยชน์ของวิธีการที่นำเอาข้อมูลขั้นต้นมาเสนอเป็นเรื่อง ๆ นี้ มีอยู่อย่างมากมายเพราะ หอจดหมายเหตุนั้น นับว่าเป็นชุมทองทางวิชาการทีเดียว นักวิชาการสาขาอื่นๆ นอกจากสาขาประวัติศาสตร์ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์จากชุมทองแหล่งนี้มากนัก การที่สนธิได้นำข้อมูลที่เกี่ยวข้องทางด้านรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์มาเสนอเป็นชุด ๆ ก็คงมีส่วนช่วยให้นักวิชาการสาขาต่าง ๆ หันมาสนใจชุมทองแหล่งนี้กันบ้าง แทนที่จะออกแบบสอบถามให้เต็กไปกรอกกันตามร้านค้าแฟกซ์เพียงอย่างเดียว โปรดระลึกไว้ด้วยว่าการทำวิจัยสนามที่ถูกต้องและที่ดีนั้น จะต้องทำการวิจัยเอกสารในเรื่องนั้น ๆ อย่างดีดีวันเสียก่อน การแนะนำเอกสารของสนธินับว่าเป็นประโยชน์อย่างมากในการอ้างอิงการศึกษาต่อไป

การปฏิวัติ พ.ศ. ๒๒๓๑ ของเฉลิม อยู่เวียงชัย และบทความของเพ็ญศรี คุ้ม ที่เป็นภาษาอังกฤษชื่อ Ayudhaya and Manila เป็นช่วงการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาที่น่าสนใจโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของ การพยายามเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกของฝรั่งเศสและสเปน เมื่อการปฏิวัติจากประวัติศาสตร์แล้วก็ออกจะซัดแย้งที่ว่า จักรวรรดินิยมกับการเผยแพร่ศาสนาของฝรั่งมักด้อยที่ถ้อยอาศัยกัน

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

น้ำตาหยดนั้นไม่ใช่ความโศกเศร้า

เบญจภา อมรพงศ์

สำนักพิมพ์ พี.พี., ๒๕๒๑

๒๕๓ หน้า, ราคา ๑๒ บาท

“น้ำตาหยดนั้นไม่ใช่ความโศกเศร้า” เป็นหนังสือรวมเรื่องสั้นจำนวน ๑๓ เรื่อง ของเบญจภา อมรพงศ์ นักเขียนรุ่นใหม่ซึ่งเริ่มจะเป็นที่รู้จักกันมากขึ้น หลังจากทีเรื่องสั้นของเขา ชื่อ “เพลงลาบทสุดท้าย” ได้รับรางวัลเรื่องสั้นดีเด่นประจำปี จากสมาคมภาษาและหนังสือ สำหรับเรื่องสั้นในเล่มนี้ เบญจภาเขียนขึ้นในระหว่างช่วงเดือนสิงหาคม ๒๕๒๐ ถึงสิงหาคม ๒๕๒๑ และส่วนใหญ่เคยตีพิมพ์กระจัดกระจายอยู่ตามนิตยสารต่าง ๆ มาแล้ว และเมื่อสำนักพิมพ์ พี.พี. ได้นำมาพิมพ์รวมเล่มขึ้นใหม่นี้ ก็ได้เรียงลำดับเรื่องตามลำดับเวลาที่เรื่องนั้น ๆ ได้รับการตีพิมพ์ครั้งแรก ซึ่งนับว่าเป็นส่วนที่สำคัญสำหรับผู้่านที่จะได้มีโอกาสพิจารณาถึงพัฒนาการในการเขียนของเบญจภา อมรพงศ์ ด้วย

สำหรับชื่อหนังสือนี้ ก็คือชื่อเรื่องสั้นเรื่องหนึ่งในเล่มนั่นเอง และถึงแม้เรื่องนี้จะไม่ใช่เรื่องเด่นที่สุด แต่ในฐานะที่เป็นชื่อหนังสือแล้ว ชื่อ “น้ำตาหยดนั้นไม่ใช่ความโศกเศร้า” ก็ฟังเข้าที่กว่าชื่อเรื่องสั้นอื่น ๆ ในเล่มเดียวกัน

เรื่องสั้นส่วนใหญ่ในเล่มนี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตชาวทะเลบนเกาะเล็ก ๆ แห่งหนึ่งทางภาคใต้ของประเทศ ซึ่งในเรื่อง “กลางคืน” ผู้เขียนได้ออกชื่อไว้ว่า “เกาะพังน”

บรรยากาศของทะเลตามที่ผู้เขียนได้บรรยายไว้ในเรื่องต่าง ๆ นั้น ยังบริสุทธิ์และมีกลิ่นไอของธรรมชาติอย่างแท้จริง ไม่เหมือนกับทะเลทางภาคตะวันออกซึ่งถูกอารยธรรมเมืองหลวงไหลบ่าเข้าไปทำลายความงดงามทางธรรมชาติ จนทะเลและชายหาดมีแต่ความพลุกพล่านและสกปรกโสโครกน้ำเอือมระอา สำหรับชาวเกาะ ซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นชาวประมงหรือชาวสวนมะพร้าว ก็มีความเป็นอยู่ง่าย ๆ และผูกพันใกล้ชิดกับธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาล ในเรื่อง “ลมพัตทยา” เบญจภาได้บรรยายถึงช่วงเวลาที่ลมพัตทยาพัดเข้าสู่เกาะ ทำให้ผู้อ่านได้ทราบว่ แม้ลมพัตทยาจะพัดรุนแรงจนเป็นอุปสรรคต่อการออกทะเลของชาวประมง และทำความเสียหายแก่ชาวสวนมะพร้าวบนเกาะก็ตาม แต่ในฤดูกาลที่ลมพัตทยาพัดมาเยือนนั้นเด็ก ๆ บนเกาะก็ได้มีโอกาสเรียนรู้ชีวิตชาวทะเลมากขึ้น เป็นการเพิ่มประสบการณ์แก่ชีวิต และเตรียมพร้อมที่จะเป็นชาวทะเลที่แข็งแกร่งต่อไปในภายหน้า ธรรมชาติของท้องทะเลจึงเป็นโรงเรียนที่สั่งสมประสบการณ์ต่างๆ ที่มีคุณค่าต่อชีวิต ให้แก่เด็กทีละน้อยๆ ต่างไปจากการศึกษาในโรงเรียน ซึ่งคุณจะมีประโยชน์เฉพาะแก่เด็กบนเกาะที่พ่อแม่มีฐานะดีพอที่จะส่งไปเรียนต่อในเมืองใหญ่ได้ และเด็กเหล่านั้นเมื่อจากสังคมบนเกาะไปสู่สังคมเมืองแล้ว ก็มักจะไม่กลับไปดำรงชีวิตบนเกาะบ้านเกิดอีก แต่สำหรับเด็กส่วนใหญ่ซึ่งจะต้องเติบโตและประกอบอาชีพเป็นชาวประมงหรือชาวสวนมะพร้าวอยู่บนเกาะตลอดไปนั้น วิชาความรู้ที่ได้มาจากโรงเรียนจึงค่อนข้างจะสูญเปล่า เพราะไม่สัมพันธ์กับชีวิตจริงของพวกเขา ด้วยเหตุที่ “การประกอบอาชีพทั้งสองอย่างนี้ เขายังต้องเริ่มต้นเล่าเรียนใหม่ลยู่แน่นอน เป็นนักเรียนใหม่ของอาชีพใหม่ที่พวกเขาต้องกระทำเพื่อเลี้ยงชีวิตตนเอง” (ลมตะวันตก, หน้า ๒๑)

ในเรื่องสั้นที่เกี่ยวกับทะเลนั้น นอกจากเบญจภาจะถ่ายทอดประสบการณ์ของตนเองในเรื่องชีวิตชาว

ทะเลไว้อย่างซัดเงินและน่าสนใจแล้ว เรื่องสั้นของเขายังสะท้อนปัญหาต่างๆ ที่ชาวทะเลต้องประสบโดยเฉพาะปัญหาของชาวประมงที่ยากจน ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่ควรจะได้รับกาแก้ไขอย่างจริงจัง

ชาวประมงส่วนใหญ่ที่เบญจภาคีกล่าวถึง เป็นชาวประมงชายฝั่ง หรือชาวประมงน้ำจืด ซึ่งยังคงใช้วิถีจับปลาแบบโบราณอยู่ในสมัยที่ท้องทะเลยังคงอุดมสมบูรณ์ไปทั่วสัตว์น้ำนานาชนิด จนเด็ก ๆ สามารถไล่จับปลาหรือสัตว์ทะเลอื่น ๆ บริเวณชายฝั่งกัน ๆ ได้ นั่นคือชาวประมงเหล่านี้ก็พอทำมาหากินเลี้ยงชีวิตไปได้ เพราะพวกเขาพอใจในชีวิตความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ “อนาคตของชาวประมงชายฝั่งก็คือ การกินอิ่มในวันรุ่งขึ้น และมีรายได้เหลือเอาไว้บ้างเพื่อตระเตรียมเอาไว้สำหรับความจำเป็นในวันหน้า” (คลื่นลูกเก่า, หน้า ๕๙) แต่เมื่อท้องทะเลเริ่มเปลี่ยนแปลงไป สัตว์น้ำเหลือน้อยลง และบางชนิดก็สูญพันธุ์ไปเพราะวิธีการจับปลาสมัยใหม่ของชาวประมงฝั่งฝั่ง ซึ่งเป็นเจ้าของเรือขนาดใหญ่ที่มีอุปกรณ์การจับปลาอันทันสมัยราคาเรือนหมื่นเรือนแสน หรือบางทีถึงเรือนล้าน และมีประสิทธิภาพสูงสามารถกวาดได้ทั้งท้องทะเล ชาวประมงชายฝั่งจึงประสบปัญหาในการหาปลาได้ยากขึ้นทุกที และมีฐานะยากจนลงทุกวัน ในขณะที่ชาวประมงเจ้าของเรือลำใหญ่ ๆ ว่างววยขึ้น เพราะระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่มีมือใครยาวสาวได้สาวเอาเอื้ออำนวยให้ สำหรับชาวประมงยากจนไม่มีทุนรอนนั้น โอกาสที่จะเขยิบฐานะของตนให้ดีขึ้น หรือเป็นเจ้าของเรือประมงสักลำ จึงเป็นความหวังที่ไกลเกินเอื้อมด้วยเหตุนี้ ชาวประมงอิสระจึงต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนไปเป็นลูกจ้าง เด็กหนุ่มมักจะพากันไปทำงานเป็นลูกเรือในเรือประมงใหญ่ ๆ ซึ่งมาจากต่างถิ่น ต้องทำงานหนัก เหนื่อยทั้งกายและใจ เพื่อแลกกับค่าจ้างที่พอประทังชีวิตไปวัน ๆ เท่านั้น ชาวประมงบางคนก็เปลี่ยนอาชีพไปรับจ้างหนักก็พาตกปลาจากเมืองใหญ่ ซึ่งแสวงหาความสนุกสนานด้วยการล่าปลาที่มีอยู่น้อย

ท่ามกลางความขมขื่นและปวศร้าวของชาวประมงชายฝั่ง ที่รู้สึกว้า “คนพวกนั้นกำลังมาขโมยเอาอาหารของชาวประมงผู้ยากจน” (ทะเล, หน้า ๒๐๗)

เมื่อชาวประมงยากจนได้กลายเป็นลูกจ้างในเรือประมงใหญ่นั้น พวกเขาต้องประสบปัญหาเรื่องแรงงาน และถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุน ดังเช่นค่าจ้างเดือนละ ๓๐๐ บาท ของชาวประมงที่เป็นลูกจ้างในเรือโอเชียสำหรับจับปลาจาละเม็ดนั้น ลูกเรือไม่มีโอกาสได้รับเป็นกอบเป็นกำเลย เพราะ “เด้าแก่เขาจ่ายกันครั้งละร้อยบาทบ้างห้าสิบบาทบ้าง บางลำเขาจ่ายกันครั้งละสิบบาทยี่สิบบาทก็มี!” (ลมทะเลวันตก, หน้า ๓๒) และเมื่อเทียบกับรายได้มหาศาลที่เจ้าของเรือได้รับแล้ว ชาวประมงที่ตกอยู่ในฐานะคนใช้แรงงาน ก็เป็นเพียง “...ผู้ได้รับค่าตอบแทนเพียงเล็กน้อยจากเศษเงินซึ่งกระเด็นออกมาจากกองของทรัพย์สินมูลค่านมหาศาลที่พวกเขาเฝ้ามองมันมานานนับเวลาเกือบชั่วชีวิต” (สมนึกกับมาลี, หน้า ๑๕๙) แต่สำหรับนายทุนแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างมีมูลค่าไปทั้งสิ้น น้ำใจหรือความเอื้อเฟื้อเล็กๆ น้อยๆ ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่อาจจะหวังได้ จึงไม่แปลกเลยเมื่อลูกจ้างในเรือประมงใหญ่นำปลาคิดมีอกกลับบ้านสำหรับเป็นกับข้าวในแต่ละวันนั้น “เขาก็ถูกหักค่าแรงออกไปเท่ากับราคาปลาเหมือนกัน” (สมนึกกับมาลี, หน้า ๑๖๑)

เบญจภาคีได้ชี้ให้ผู้อ่านตระหนักว่า ในสังคมทุนนิยมที่มีมือใครยาวสาวได้สาวเอา นี้ คนยากจนย่อมเป็นฝ่ายเสียเปรียบอยู่ตลอดเวลา แม้ชาวเรือเบ็ดซึ่งไม่ได้เป็นลูกจ้างแรงงานโดยตรง ก็ยังถูกนายทุนเอาเปรียบแรงงานโดยทางอ้อม ก็ต้องจ่ายอ้อมขายปลาทั้งหมดให้เรือห้องเย็น ทั้งๆ ที่รู้ว่าราคาปลาที่เรือห้องเย็นรับซื้อไปเป็นราคาที่ถูกลง แต่ชาวเรือเบ็ดก็ไม่มีทางเลือกอื่นที่ดีกว่า เพราะขาดปัจจัยสำคัญคือเงินทุน อานาจเงินอย่างเด็ดขาดนั้นที่บันดาลได้ทุกสิ่ง ดังนั้นในขณะที่ชาวประมงที่แท้จริงมีสภาพชีวิตที่แสนจะขมขื่นและปวศร้าวนั้น ชาวประมงจอมปลอมกลับมีฐานะมั่นคง

และมีความสุข เบญจมาภรณ์ให้คำอธิบายถึงชาวประมง
จอมปลอมไว้อย่างชัดเจนว่า “เขาเป็นประมงที่ไม่
เคยรู้จักปลา รู้แต่เพียงเฉพาะราคาซื้อขายของปลา
เขาไม่เคยรู้จักกระแสน้ำ รู้แต่เพียงเฉพาะแหล่งปลา
ที่จะให้เขาใช้พลังอำนาจจากการสะสมเงินทอง โรงงาน
ในอดีตของกงงานผู้นำสงสารจับปลาเหล่านั้นในทุกๆ
ฤดูกาลเพื่อขาย โดยไม่คำนึงถึงการเพาะพันธุ์ใหม่
ของผลผลิตของธรรมชาติให้อุณหภูมิสมบูรณ์ต่อเนื่องออก
ไป...” (สมนึกกับมาลี, หน้า ๑๕๖)

เกี่ยวกับปัญหาของชาวประมงยากจนที่ชากระบี่จับ
สำคัญคือเงินทอนนั้น เบญจมาภรณ์เสนอทางออกซึ่งพอ
จะมีอยู่ทางเดียวเท่านั้น นั่นคือการจัดตั้งสหกรณ์ชาว
ประมง สำหรับให้ชาวประมงได้อาศัยเป็นแหล่งเงิน
กู้เพื่อลงทุนในกิจการประมงน้ำลึก สหกรณ์เป็นความ
หวังของชาวประมงยากจน พวกเขาหวังว่าคงจะมี
ความเป็นอยู่ดีขึ้น ถ้าสหกรณ์มีเรือประมงที่มีอุปกรณ์
จับปลาทันสมัย และรายได้จากการจับปลาดูแลเฉลี่ยให้
แก่ทุกคนตามกำลังแรงงานที่ได้ลงไป แต่สหกรณ์ตาม
ความใฝ่ฝันของชาวประมงยากจนนั้น ยากที่จะเป็น
จริง ราวกับที่ผู้บริหารสหกรณ์มิใช่คนยากจน แต่
เป็นนายทุนผู้มีอิทธิพลที่อาศัยสหกรณ์เป็นเครื่องมือ
เพิ่มพูนความมั่งคั่งให้แก่ตนเอง ดังกำหนดในเรื่อง
“คลื่นลูกเก่า” ซึ่งอาศัยชื่อชาวประมงบนเกาะ จัดตั้ง
สหกรณ์ขึ้นเพียงเพื่อจะไต่กิ่งไต่ใบเลียลือไว้ล่อเรือประ
มงต่างถิ่นให้เข้ามาจอด และตนเองจะได้ขยายกิจการ
ร้านค้าตัดทวงผลประโยชน์เพิ่มขึ้น ส่วนชาวประมง
ยากจนก็ยกยากจนต่อไปไม่มีอะไรดีขึ้น มีหน้าซำคนที่
เป็นต้นคิดเรียกร้องความเป็นธรรม กลับถูกกำจัดโดย
วิธีการง่าย ๆ คือยักเยียดให้เป็นคอมมิวนิสต์ไป วิธี
การเช่นนี้เองที่ได้ผลักดันให้คนจำนวนไม่น้อย สิ้นหวัง
ท้อแท้ และหนีจากสังคมเมืองไปสู่ป่าในที่สุด

นอกจากปัญหาความยากจน ซึ่งเป็น ปัญหาสำคัญ
ของชาวประมงส่วนใหญ่แล้ว เบญจมาภรณ์ยังได้ชี้ให้เห็น
ปัญหานานาชนิดที่ชาวประมงทั่วไปต้องประสบ เป็น
ต้นว่า ภัยธรรมชาติ การแก่งแย่งผลประโยชน์จาก

ท้องทะเลระหว่างชาวเรือประมงที่มีวิธีการจับปลาต่าง
กัน และที่เป็นภัยร้ายแรงสำหรับชาวเรือประมงก็คือ
โจรสลัดกลางทะเลเล็ก ที่คอยปล้นเรือและบางครั้งก็
ทำร้ายลูกเรือถึงชีวิต ชาวประมงต้องคอยป้องกันตน
เองด้วยการสะสมอาวุธสงครามร้ายแรงไว้ประจำเรือ
สภาพการณ์เช่นนี้ได้สะท้อนถึงความบกพร่องล้มเหลว
อย่างสิ้นเชิงของระบบกลไกของรัฐ ที่ไม่อาจให้ความ
คุ้มครองประชาชนผู้สุจริตได้ และที่เลวร้ายไปกว่านั้น
ก็คือ ความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อเจ้าหน้าที่รัฐ
นั้น มีค่าतिकลบเสียด้วยซ้ำ ในสายตาของชาวประมง
ผู้ยากไร้นั้น เจ้าหน้าที่รัฐไม่เพียงแต่ไม่สามารถเป็น
ที่พึ่งของพวกเขาได้เท่านั้น แต่ยังเป็นตัวการที่คอย
เบียดเบียนสร้างวาทกรรมและความเจ็บช้ำน้ำใจ
ให้แก่พวกเขาเสียอีก ดังเช่นพฤติกรรมของเรือตำรวจ
น้ำ ซึ่งดูเหมือนจะมีไว้เพื่อจับบริการท่องเที่ยวทาง
ทะเลสำหรับผู้ใหญ่ที่มาจากเมืองใหญ่ หรือออกตระเวน
น่านน้ำเพื่อชนของเลียงกาษี และคอยรีดไถชาวเรือ
ประมงในโอกาสที่มีช่องทาง ดังนั้นชาวประมงที่
ถูกโจรสลัดปล้นเรือ จึงเก็บความขมขื่นเจ็บช้ำไว้ใน
ใจ และรอโอกาสล้างแค้นเอง ไม่มีเจ้าทุกข์ไปแจ้ง
ความหรือขอความช่วยเหลือจากตำรวจน้ำเลย “.....
เพราะเขารู้ดีว่า ถ้าขึ้นทำเช่นนั้นเขาจะต้องเสียอะไรต่ออะไร
เพิ่มมากขึ้นอีกกว่าที่เสียไปแล้ว” (ลมตะวันตก, หน้า
๔๐) หรือในกรณีของชาวเรือประมงยากจนอย่างหลิม
และจรรยา ซึ่งอุทิศส่วร่างกายสร้างตัวด้วยน้ำพักน้ำแรง
จนได้เป็นเจ้าของเรือเบ็ดเก่า ๆ ลำหนึ่งทีประกอบขึ้น
เองจากเรือเก่าและเครื่องยนต์โทรม ๆ พอใช้แล่นไป
ได้ในท้องทะเล กลับถูกเจ้าหน้าที่รัฐอย่างอำนาจอภ
หมายตั้งข้อหาและข่มขู่รีดไถเงินที่เขาหามาได้ด้วยความ
ยากลำบากไปจนหมด มีหน้าซำผู้รีดไถยังถือว่ามี
การที่เขายอมรับเงินจากคนทั้งสองนั้น “เป็นบุญคุณ
ประเภทหนึ่งที่คนทั้งสองจะต้องสำนึกและแสดงความกตัญญู
ต่อเขาในอนาคต จะล้มบุญคุณอันนี้ของเขาไม่ได้เด็ดขาด”
(ทะเล, หน้า ๒๑๓)

ปัญหาอีกประการหนึ่งที่เบญจภาไค้หยิบยกมา กล่าวก็คือ ชนบทขาดการเหลียวแล ชาวชนบทจึงมีความเป็นอยู่ลำพัง ไม่ได้ได้รับความสะดวกสบาย ทั้งๆ ที่ความเจริญทางวัตถุและวิทยาการต่าง ๆ ก้าวหน้าไปมาก แต่ชาวชนบทส่วนใหญ่ก็ไม่เคยได้รับประโยชน์จากความเจริญเหล่านั้น เพราะความเจริญทางด้านวัตถุมักจะหยุดอยู่เฉพาะในเมือง ดังนั้นในชนบทเล็กๆ เช่นเกาะพังนัง จึงไม่มีถนนที่แท้จริง และชาวประมงยากจน จึงไม่รู้จักแม้แต่วิธีการใช้เข็มทิศ พวกเขาต้องอาศัยธรรมชาติและประสบการณ์อยู่เช่นเดิม เบญจภาไค้ทำให้ผู้อ่านตระหนักว่า ชนบทไม่ได้รับการเอาใจใส่ในทางที่ถูกที่ควรเลย มีแต่ถูกกักตวงผลประโยชน์ไปด้านเดียว “...คนของเมืองที่แพร่ออกสู่ชนบท เป็นแต่เพียงผู้นำเอาปัจจัยในการสร้างความเจริญจากชนบทเข้าไปสู่ตัวเมือง” (หลายกัน, หน้า ๘๘) ส่วนสิ่งที่ชนบทได้จากเมืองนั้น มักจะเป็นสิ่งเลวร้ายเสียมากกว่า ดังที่เด็กส่วนใหญ่จากเกาะพังนัง ซึ่งเข้าไปเล่าเรียนในเมือง แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ได้นำค่านิยมที่เลวร้ายและฟุ้งเพื่อไร้สาระของสังคมเมืองติดตัวไปด้วย เป็นต้นว่า “การคบขู้สู่วาท ประเภทไม่เลือกลูกเขาเมียใคร การจัดงานเลี้ยง การแต่งตัว และระบบการกุ้เงิน!” (หลายกัน, หน้า ๘๐)

เบญจภาไค้ชี้ให้เห็นว่า ในสังคมคนกินคนนั้น ประชาชนผู้ยากจนทุกอาชีพ ไม่ว่าจะเป็่นชาวประมง กรรมกร หรือชาวไร่ชาวนา ย่อมมีแต่ทางถูกเอาไร้คเอาเปรียบ ดังในเรื่อง “ผีนินา” ชาวชนบทภาคอีสานต้องอพยพทั้งดินเพราะขาดแคลนน้ำ แต่เมื่อกลุ่มนักสำรวจแร่เข้าไปในหมู่บ้านเพื่อทำเหมืองโปแตสนั้น พวกเขาสามารถเจาะและสูบน้ำจากใต้ดินขึ้นมาจนองเงิงไปทั้งผีนินา โดยที่ชาวบ้านไม่มีโอกาสตกกล้าทำนาบนผีนินาของตนเองอีกต่อไป พวกเขากลายเป็นเพียงลูกจ้างของบริษัทอุตสาหกรรมเกลือแร่ ซึ่งกอบโกยเอาทรัพย์สินมูลค่ามหาศาลใต้ผีนินา ที่รีบไปจากพวกเขา และยังอ้างบุญคุณว่าบริษัทมาสร้าง ความเจริญให้หมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านไม่อดตาย

นอกจากการเสนอเรื่องราวชีวิตและปัญหาของประชาชนผู้เสียเปรียบในแง่มุมต่าง ๆ แล้ว เรื่องสั้นในเล่มนี้ยังได้สะท้อนปัญหาอื่น ๆ ที่เรื้อรังอยู่ในสังคมไทย ในเรื่อง “น้ำตาหยกนั้นไม่ใช่ความโศกเศร้า” เบญจภาไค้เน้นถึงความเหลวไหลในระบบงานราชการ ข้าราชการส่วนใหญ่ยังฝังใจอยู่กับระบบเจ้าขุนมูลนายที่สืบทอดกันมานาน คิดว่าตนเองเป็นนายประชาชน ไม่สำนึกถึงภาระหน้าที่ในฐานะเป็นผู้บริการประชาชนเลยแม้แต่น้อย ดังที่หัวหน้าของสมศักดิ์ ได้กล่าวออกมาอย่างเต็มปากเต็มคำว่า “เราเป็นคนที่มีค่ากว่าพวกนั้นนะ คุณกำลังจะเป็นบ้าไปแล้วหรือ ประชาชนจะยังโง่เขลาที่อยู่ได้” (หน้า ๘๑) และด้วยเหตุที่ข้าราชการส่วนใหญ่มีความคิดเช่นนั้นเอง การที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบงานราชการเสียใหม่ จึงมองไม่เห็นทางที่จะเป็นไปได้เลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อใช้วิธีการแข่งกร้าวด้วยแล้ว ผู้ที่คิดจะปรับปรุงนั้นเอง จะต้องเป็นฝ่ายถูกต่อต้านและล้มเหลวอย่างไม่มีเป็นท่า เหมือนกับที่สมศักดิ์ได้ประสบคือไม่เพียงแต่เจ็บตัวแต่ยังถูกข้อหา “ปลุกระดมให้ประชาชนกระต้างกระเตื่องต่อรัฐบาล มีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์” และ “สร้างความแตกแยกให้เกิดขึ้นในหมู่ข้าราชการ เจ้าพนักงานของรัฐ” (หน้า ๑๐๔) แต่ที่น่าเจ็บใจยิ่งขึ้นก็คือ หนังสือพิมพ์ที่ชอบกระพือข่าวเพื่อผลประโยชน์ของคน ได้พาดหัวข่าวว่า “จับคอมมิวนิสต์ระดับหัวหน้า เข้ามาปลุกระดมข้าราชการถึงกลางกรุง” (หน้า ๑๐๕)

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในยุคเผด็จการเรื่องอำนาจนั้น วิธีการกำจัดบุคคลที่มีแนวความคิดทางการเมือง สอดคล้องกับผู้มีอำนาจ วิธีที่ง่ายที่สุดและได้ผลด้วยนั้นก็คือ การตั้งข้อหาคอมมิวนิสต์ ผู้นำกรรมกร ซึ่งต่อสู้เพื่อความเป็นอยู่อย่างเช่นประกาศ ในเรื่อง “ขมา” ไซ้ให้นายทุนพิจารณาว่า “ประชาชนส่วนใหญ่ของชาติ”

ระบบการปกครองใหม่ต้องไม่ทำลายกรรมกร ต้องสนับสนุนให้ผู้ใช้แรงงานมีชีวิตอยู่ในสังคมนี้ได้” (หน้า ๕๐) จึงถูกจับกุมในข้อหากอมมิวนิสต์ และถูกตัดสินประหารชีวิตโดยคำสั่งรัฐบาลเผด็จการ

แต่ก่อนที่ประกาศจะถูกระงับนั้น เขาก็ได้ให้บทเรียนแก่ตำรวจที่เข้าไปขอขมาต่อเขาตามธรรมเนียมโดยปฏิเสธการขอขมานั้นด้วยคำพูดที่ตอกย้ำเข้าไปในความรู้สึกของผู้ฟังว่า “.....อย่ามาขอเลยครับ! ถ้าคนเรารู้ว่ากำลังทำความผิดอะไร แล้วก็ไม่ต้องสมควรถือจะทำ อีกประการหนึ่ง ผมเคยอุทิศชีวิตผมให้แก่คนยากคนจนไปแล้ว ถ้าจะขมาลาโทษก็ควรจะไปขอขมาลาโทษต่อประชาชนคนยากคนจน!” และ “.....อย่ามาขอขมาผมเลย ผมไม่มีความผิดอะไร เพียงแต่เป็นอุปสรรคสำหรับผลประโยชน์ของคนเพียงไม่กี่คนที่เป็นผู้บังคับบัญชาของพวกคุณเท่านั้นเอง...” (หน้า ๕๖)

ประยูร ในเรื่อง “คนบ้า” ก็เป็นอีกคนหนึ่งที่ถูกเป็นเหยื่อของเผด็จการ เขาถูกจับกุมขังอยู่ในสถานกักกันผู้ถูกกล่าวหาเป็นคอมมิวนิสต์ แต่ในเรื่องนี้ผู้อ่านได้รู้จักเขาเพียงผิวเผินเท่านั้น เพราะผู้เขียนไม่ได้ปูพื้นฐานให้รู้จักเขาเพียงพอ ประยูรมีทัศนคติเกี่ยวกับเศรษฐกิจว่า “เศรษฐกิจกำลังจะเป็นอาวุธใหม่ในการทำลายนั่นกันอีกแล้วหรือ มันกำลังจะเข้าแทนที่อาวุธสังหารที่เคยใช้กันอยู่ในสงครามแบบเก่าอีกหรือ” (หน้า ๑๑๑) และในตอนท้ายเขากลายเป็นคนบ้าในสายตาของคนอื่น ๆ เพราะเขาพบว่าทุกในสิ่งที่เขาสังเกตซึ่งคนส่วนใหญ่ไม่ยอมเข้าใจและมองข้ามไป เป็นต้นว่า “เราต้องรักใคร่กัน อย่าเชื่อในสิ่งที่จะทำให้ความเข้มแข็งต้องถูกทำลาย อย่าเชื่อในสิ่งที่จะทำให้ความดีดับสูญแล้วความชั่วขึ้นมาแทนที่...เราจะต้องเหมือนกัน อนาคตของมนุษยชาติจึงจะเอาไหน...ความรักเท่านั้นที่จะทำให้เราชนะทุกสิ่งทุกอย่าง...” (หน้า ๑๑๖)

เรื่อง “ยามยาก” เป็นบันทึกเหตุการณ์ความเป็นจริงของสังคมไทยในช่วงเวลาที่ผู้คนมีความคิดแตกแยกทางรุนแรง และกระแสความคิดต่อต้านพลังของ

นักศึกษาคึกก้องกำลังขึ้นสูงสุด คนที่ชื่อ ๆ ไม่ทันต่อเล่ห์เหลี่ยมของกลุ่มผลประโยชน์ อย่างเช่นขอทานในเรื่องนี้ จึงตกเป็นเหยื่อการโฆษณาชวนเชื่อ กลายเป็นเครื่องมือพิทักษ์ผลประโยชน์ให้กลุ่มอิทธิพลไปโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ แล้วตั้งตัวเป็นปฏิปักษ์ต่อกันหนุ่มสาวที่เขาถูกชักจูงให้เข้าใจไปว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เป็นตัวการทำลายชาติ ซึ่งเขาเองก็ไม่แน่ใจว่าคืออะไร แต่เขาก็ถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้รักชาติอย่างเขาที่จะต้องทำลายล้างให้หมดสิ้น ดังนั้นเมื่อได้ทราบข่าวคอมมิวนิสต์ชุมนุมกันอยู่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เขาจึงมุ่งหน้าเข้าไป ณ ที่นั้นด้วยความคิดว่า “กูจะตีพวกคอมมิวนิสต์ให้หุบละคราวนี้” (หน้า ๑๕๓) แต่แล้วเขาก็กลับถูกยิงจากข้างหลัง ทั้ง ๆ ที่กลุ่มคอมมิวนิสต์ที่เขามุ่งจะฟาดฟันนั้นอยู่ข้างหน้า และกว่าที่เขาจะรู้ความจริงว่าอะไรเป็นอะไรนั้น เขาก็ถูกรุมผู้รักชาติที่ถูกปลุกให้บ้าคลั่ง ตีกระหน่ำด้วยท่อนเหล็กและก่อนที่จะหมดสติเขาก็ได้รู้ว่าตัวเขาเองได้กลายเป็นคอมมิวนิสต์ไปแล้ว เพราะใครคนหนึ่งที่พูดขึ้นว่า “.....มันปลุกระดมคนยากคนจน แม้แต่คนขอทานให้เป็นคอมมิวนิสต์” (หน้า ๑๕๖)

สำหรับเรื่อง “เมืองใหม่” เป็นเรื่องของหมู่บ้านในอุดมคติ ที่ปราศจากความเลวร้ายทั้งปวงอันมีอยู่อย่างพร้อมมูลในสังคมไทยปัจจุบัน ประชาชนในหมู่บ้านนี้มีความเป็นอยู่สุขสบาย มีสำนึกที่ถูกต้อง ไม่หลงอยู่ในค่านิยมเก่า ชาวบ้านไม่เล่นการพนัน ไม่ดื่มจนเมาหัวราน้ำ ไม่ทะเลาะเบาะแว้งหรือทำร้ายร่างกายกัน ไม่มีคดีอัยการศาสตร์ แต่เขาถึงแก่นแท้ของพุทธศาสนา และหมู่บ้านเล็กๆ นี้ก็มีศิลปวัฒนธรรมของตนเองที่มีเนื้อหาสร้างสรรค์ มิใช่หม่อมเมาหรืออัยการมรดก หมู่บ้านดังกล่าว จึงเป็นแค่เพียงความฝันของผู้คนที่เบื่อหน่ายเอือมระอาสังคมอันฟอนเฟะเท่านั้น แต่สำหรับคนบางกลุ่มที่ถูกหม่อมเมาให้หลงอยู่ในสิ่งไร้สาระจนเคยชิน ดังเช่นคณะคนตรีมีชื่อที่เข้าไปแสดงในหมู่บ้านนั้น จะเห็นว่าคนในหมู่

บ้านเป็นคนบ้า ๆ บอ ๆ บ้าเดือนไร้วินธรรม ชาดการทิศต่อกับโลกภายนอกที่เจริญ และไม่ยอมรับในศิลปวิทยาการใหม่ ๆ

ในเรื่องนี้เบญจามาได้ให้หมอฟุ่ตุง ซึ่งทำหน้าที่แพทย์ประจำตำบล เป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่ทำให้หมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปสู่แนวทางที่ถูกต้อง จึงกล่าวได้ว่าเบญจามาเป็นนักเขียนที่ยอมรับและเทอคทูนยกย่องความสามารถของสตรีโคคนหนึ่ง ไม่เห็นว่าผู้หญิงเป็นได้แค่เพียงช่างทำหลังตามค่านิยมของสังคมเก่า ตัวละครผู้หญิงของเขา ไม่ว่าจะเป็นแพทย์ประจำตำบลในเรื่องนี้ หรือหญิงชาวบ้านอย่างมาลี ในเรื่อง “สมนึกกับมาลี” จึงเป็นหญิงที่มีคุณค่าเท่าเทียมกับชายทุกประการ

สรุปได้ว่า เรื่องสั้นของเบญจามาในเล่มนี้ เต็มไปด้วยเนื้อหาสาระอันมีคุณค่าในทางสร้างสรรคสังคมให้ดีขึ้น เพราะผู้เขียนได้พยายามหยิบยกปัญหาต่าง ๆ ทั้งที่เป็นปัญหาใหญ่และปัญหาเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่มีอยู่ในสังคมชั้นมากแล้ว ชี้ให้เห็นความบกพร่องผิดพลาดที่เกิดขึ้น และพยายามเสนอแนะแนวทางเพื่อแก้ไข ปัญหาเหล่านั้นด้วยความจริงใจ เป็นต้นว่า ความบกพร่องของระบบเศรษฐกิจและสังคมที่ผลักดันให้คนยากจนต้องหนีไปยึดอาชีพขอทาน ความผิดพลาดในการดำเนินงานของสถานสงเคราะห์ต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้ได้รับการสงเคราะห์มีความรู้สึกที่ “...มันก็คือคุกที่ ๆ นั้นเอง....” และ “เป็นนรกที่น่าหวาดกลัวกว่าสิ่งอื่นใดทั้งสิ้น” (ยามยาก, หน้า ๑๖๑, ๑๖๓) และในเรื่อง “เมืองใหม่” เขาก็ได้เตือนให้แพทย์สำนึกในภาระหน้าที่ของตนว่า “เมื่อฉันเรียนมาเพื่อเป็นหมอแล้ว จิตใจของฉันก็ต้องเป็นหมอกด้วย ไม่ใช่เพียงแค่ว่าเรียนไปพอจะอาศัยเป็นวิชาชีพชั่วคราวหยาดเหงื่อแรงงานของผู้ตกทุกข์ได้ยาก เมื่อฉันเป็นหมอกแล้ว จิตใจของฉันก็ต้องเป็นหมอกด้วย...” (หน้า ๑๒๙)

ส่วนในด้านรูปแบบและกลวิธีในการเสนอเรื่องนั้น กล่าวได้ว่าเบญจามาถนัดในการเขียนบรรยายเชิง

สารคดี มากกว่าการดำเนินเรื่องโดยมีตัวละคร จะเห็นได้จากตอนที่เล่าถึงวิธีการจับปลาของเรือโอเซีย เรืออวนลอย และเรืออวนลาก ในเรื่อง “ลมพัตถยา” นั้น เบญจามาเล่าได้น่าสนใจและให้ความรู้เกี่ยวกับการจับปลาอย่างละเอียด และในบางเรื่อง เช่น “หลาตัน” นั้น แม้เบญจามาจะสร้างตัวละครขึ้นมาแล้วก็ตาม แต่ก็ยังยึดไม่ได้ที่จะแทรกการเล่าเรื่องต่าง ๆ เสียเอง แทนที่จะให้ตัวละครเป็นผู้รับหน้าที่นั้น (หน้า ๗๖-๘๐) และด้วยเหตุที่เบญจามาถนัดในการเขียนบรรยายนี้เอง ที่ทำให้บทสนทนาของตัวละครมักจะมีลักษณะเป็นการบรรยายหรือปาฐกถาเสียมากกว่า

การใช้ภาษาของตัวละครส่วนใหญ่ก็ยังไม่เหมาะสมกับตัวละครเท่าที่ควร โดยเฉพาะในเรื่อง “ขมา” มีข้อบกพร่องอย่างเห็นได้ชัด เช่นตอนที่ประกาศเล่านิทานให้ลูกเล็ก ๆ ของเขาฟังนั้น เขาใช้ถ้อยคำที่เด็กไม่น่าจะเข้าใจได้ เป็นต้นว่า “...หนูเองก็ยังคงเป็นอนาคตของมนุษย์ในสมัยนั้นอยู่” (หน้า ๔๔) หรือ “ใกล้เข้ามามากกว่ายุคนี้ ยุคนั้นมันยังมีสังคมที่มนุษย์ภายใต้ความเสรีที่เป็นสภาพธรรมชาติตามลัทธิของมนุษย์” (หน้า ๔๔) และบางครั้ง นอกจากภาษาจะไม่เหมาะสมกับตัวละครแล้ว เรื่องที่นำมาเล่าก็ไม่เหมาะสมกับวัยของเด็กที่ชอบฟังนิทานเลย เช่นปัญหาการว่างงานของกรรมกรเหมืองถ่านหินในยุโรป แต่ที่น่าฉงนก็คือลูกสาวเล็ก ๆ นั้นสามารถเข้าใจนิทานที่พ่อเล่าแจ่มแจ้งจนแสดงความรู้สึกเห็นเพิ่มเติมได้เป็นเรื่องเป็นราวว่า “หนูเข้าใจแล้วเหมือนกันกับกรรมกรโรงงานทอผ้าในประเทศเราในขณะนี้ ... สาเหตุที่พ่อของพวกเขาตกงาน ก็เพราะว่าโรงงานทอผ้าที่พ่อของเขาทำงานอยู่ผลิตผ้าได้มากเกินไป จนตลาดเพื่อจะขายไม่ได้นั่นเอง ไซ้ไหมจะทอ? แล้วใครจะเป็นผู้รับผิดชอบพวกเขาจะคะพ่อ?” (หน้า ๔๗)

ในเรื่อง “หลาตัน” ที่พ่อซึ่งเป็นชาวจีนจากเกาะไหหลำและเข้ามาตั้งรกรากอยู่บนเกาะพังงา เล่าเรื่อง

ชีวิตของภนให้ลูก ๆ ฟังนั้น ภาษาที่พ่อลูกใช้สนทนากัน ไม่ให้บรรยากาศของชาวเกาะเลย ทั้งยังไม่อาจจินตนาการได้ว่า ลูก ๆ ที่ฟังเรื่องราวของพ่ออยู่นั้น อยู่ในระหว่างวัยใดกันแน่ เพราะทั้งภาษาและเรื่องราวที่สนทนากันไม่ค่อยสอดคล้องกับตัวละคร เช่น คำพูดของพ่อที่ว่า “เมื่อฟังเรื่องของพ่อแล้ว ก็ต้องเรียนรู้และมองเห็นข้อดีข้อบกพร่องในเรื่องต่าง ๆ ที่พ่อเล่าให้ฟัง เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตของลูก ปรับปรุงชีวิตของลูกให้ดีขึ้น เพราะมีบทเรียนจากชีวิตของพ่อไปแล้วทุกคน คงทำได้ใช่ไหม?” (หน้า ๘๘)

ในเรื่อง “สมนึกกับมาลี” ก็เช่นกัน ทั้งสมนึกและมาลีเป็นชาวประมงบ้านนอก เบญจภาภาไม่ได้ปูเรื่องให้ผู้อ่านได้ทราบเลยว่า สมนึกได้พัฒนาความคิดของเขาอย่างไร จึงทำให้เขามีความคิดและหลักการต่าง ๆ อยู่ในระดับสูง ผู้เขียนให้สมนึกรอบรู้เกินไป จนกระทั่งเหลือให้จิตใต้สำนึกกระหวัคไปถึงบทกวีของกวีต่างแดน (หน้า ๑๕๕) ฝ่ายมาลีนั้นผู้เขียน

พยายามจะให้ เป็นตัวแทน ของ หญิงรุ่นใหม่ที่ มีความคิด เหตุผล และ อุดมการณ์ แต่ก็ทำได้ไม่แนบเนียน จึงดูขัดเขิน เพราะคำพูดของมาลีล้วนเป็นภาษาของปัญญาชนที่ห่างไกลจากความเข้าใจของชาวบ้านทั่วไป เช่น “ผู้หญิงไม่ใช่โรงงานสร้างมนุษย์แต่เพียงอย่างเดียว ผู้หญิงต้องเป็นทั้งโรงงานสร้างมนุษย์ และเสริมสร้างคุณค่าของมนุษย์พร้อมกันไปด้วย” (หน้า ๑๖๐)

สืบเนื่องมาจากความบกพร่องในการใช้ภาษาตัวเอง ตัวละครของเบญจภาภาจึงดูไม่มีชีวิตจิตใจเท่าที่ควรจนทำให้เรื่องค่อยลงไปอย่างน่าเสียดาย ทั้ง ๆ ที่มีแง่มุมต่าง ๆ ที่น่าสนใจแอบแฝงอยู่มาก จึงได้แต่หวังว่าเบญจภาภาคงจะพยายามแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่องนี้ในงานเขียนต่อไป เพื่อที่วงวรรณกรรมไทยในอนาคตจะได้มีนักเขียนที่มั่งงานเขียนประณีตสมบูรณ์ทั้งรูปแบบและเนื้อหาเพิ่มขึ้นอีกคนหนึ่ง

เสาวภา เจริญขวัญ

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่